НОВІ ДНІ

· NOWI DNI ·

УНІВЕРСАЛЬНИЙ ІЛЮСТРОВАНИЙ МІСЯЧНИК

РІК V. БЕРЕЗЕНЬ — 1954 — MARCH Ч. 50

І. ЇЖАКЕВИЧ: „І золотої й дорогої" Т. Шевченка.

В ЦЬОМУ ЧИСЛІ ЧИТАЙТЕ:

НОВИХ ПЕРЕДПЛАТНИКІВ ПРИЄДНАЛИ:

Степ Павло, Кейґлі, Англія	5
Яворська Галина, Вест Райд, Австралія	6
Скорупський В., Едмонтон, Канада	2
Комісар Володимир, Торонто	2
Палка Іван, Торонто	2
Мішалов Ю., Сидней, Австралія	1
Дубина В., Чікаго, США	1
Крамар А., Торонто	1
Стахова Євдокія, Винніпег, Канада	1
Мельник Маріянна, Сан Франциско, США	1
Бойко Ф., Торонто	1
Інж. Янішевський І., Торонто	1

"НОВІ ДНІ"

Універсальний ілюстрований місячник. Видає в-во "Нові Дні", головний редактор — Петро Волиняк.

Умови передплати:

Канада — річна: $ 3.00, піврічна: $ 1.75.

США — річна: $3.50 американських, піврічна: $2.00 американських

ЗМІНА АДРЕСИ: 10 центів (можна канадійськими поштовими марками).

Замовлення і гроші слати на адресу:

NOWI DNI
Box 452, Term. " A "
Toronto. Ontario. Canada.

НАШІ ЗАКОРДОННІ ПРЕДСТАВНИЦТВА:

A. Bondarenko, 123 Notting Hill Gate, London, W. 11. England

Передплата в Анґлії: річна — 1½ фунта.

S. KRYWOLAP
Box 1586 M
G. P. O. ADELAIDE
South Australia

Передплата в Австралії: річна 1½ фунти.

В Арґентині: **"Peremoha"**
25 de Mayo 479 (26)
Buenos Aires,
Argentina.

Передплата в Арґентині: річна — 25 пезів, піврічна — 15 пезів.

НА ПРЕСОВИЙ ФОНД ЖЕРТВУВАЛИ:

З Австралії (збірка С. Яворського).

Ю. Онищенко, Вест Райд, Н. С. В.	ф. 1-00-00
Пані Л. Галан, Ермінґтон, Н. С. В.	0-10-00
Пані М. Бараник, Ермінґтон, Н. С. В.	0-10-00
п. М. Юрченко, Сх. Сидней, Н. С. В.	0-10-00
Разом	**ф. 2-10-00**
Отець Н. Н. з Н., Онт.	$10.00
І. Микитинський, Торонто	2.00
Г. С., форт Ірі, Онт.	2.00
В. Іскрижицький, Калитерет Нью Дж. США	1.50
Ю. Іллінський, Балтімора, Мд., США	1.20
Галина Шембель, Джонсон Сити, Н. Й., США	1.00
А. Швець, Вава, Онт., Канада	1.00
Є. К., Торонто	1.00
В. Гарбер, Сант Пол, Мінн., США	0.70
І. Соломаха, Бабилон, Н. Й., США	0.50
І. Силка, Чікаґо, США	0.50

Дякуємо всім згаданим тут нашім читачам і просимо всіх інших піти за їх прикладом. **Редакція**

"Nowi Dni", a Ukrainian Monthly. Editor: Petro Wolyniak.
Address: Nowi Dni, Box 452, Term "A", Toronto, Ont., Canada

Authorized as second class mail, Post Office Dept., Ottawa. Printed by: The Basilian Press.

ОЛ. НЕПРИЦЬКИЙ-ГРАНОВСЬКИЙ

МАМІ

Я мав нагоду їздити шляхами
Широкими і скутими в бетон...
Але вузенька стежка між житами
У серці в'ється... й жайворонка тон
Незрівняних пісень в ясній блакиті
Мою любов в полон схопив у житі...

Величні в грізну бурю моря хвилі,
Як бризками розкидують красу...
Я їх люблю, — але ще більше милі
Левади рідні квітчані в росу,
Де в діямантах квіти у долині —
Туди, до них, в чуттях все серце лине...

Захоплююся гуркотами грому,
Коли відлунням даль навкруг тремтить, —
Одначе тиша і та стріха дому,
Де мамина сльоза ще мерехтить
У пам'яті моїй, — є найцінніша,
І понад все любов до неї дише...

1953

ПЕРЕСПІВИ З ІНДІЯНСЬКИХ ПІСЕНЬ

КАНТ ДОЩЕВІ

(Плем'я Наваго)

Як далеко око сягне, —
Дощ іде,
Кропить краплями мене.

Геть з гори — від Дощевиці
Вітер суне хмари птиці —
Дощ іде,
Кропить краплями мене.

Ріжуть небо блискавиці,
Стріли линуть з Дощевиці,
Грім між стрілами гуде —
Дощ іде,
Кропить краплями мене.

Поміж дощ, поміж краплини
Лише ластівки єдині
В'ються з лементом, бо ж день, —
Дощ іде,
Кропить краплями мене.

Куряву дощем прибило,
Квіт з дерев, з кущів струсило,
Лише блискавка цвіте —
Дощ іде,
Кропить краплями мене.

Як далеко око сягне, —
Дощ іде,
Кропить краплями мене...

ПІСНЯ ЛОВУ І ЛЮБОВИ

(Плем'я Папаго)

Туман ще синій гори огортав...
В передранковій тиші
Була мені ти ще миліша,
Та я пішов, бо владний дух любови
Казав іти, іти на лови.

Туман ще синій гори огортав...
А полювання жертва, —
Моїй коханій здобич, — мертва, —
Немов докір живий поза плечима,
Дивилася її очима...

Чи може це уяви сон, туман?...
Над горами вже сонце. Зник туман.

ПІСНЯ ДО ПЛЕЯДИ

(Плем'я Поуні)

Дивися, глянь! Вона вже понад нами!
Знова прийшла небесними шляхами,
Як ночі синьої порада —
Плеяда!...

Зірки пливуть з'єдинені щомить,
Тримаймо ж шлях і спілку також ми,
Як зорі синьої поради —
Плеяди.

Навчи і нас об'єднання знайти,
Яке завжди, віками маєш ти,
О, ночі зоряна порадо, —
Плеядо!

РИТУАЛЬНА ПІСНЯ СІВБИ

(Плем'я Осадж)

Священний слід в землі стопою я зробив —
Зернину в ґрунт сирий ногою придавив.

А крізь цей слід з землі вона зійде —
Рослинка в сонці радості знайде.

Шепоче легкий вітер їй пісні,
Як кукурудза сходить на весні.

Поміж бадиллям — будяки цвітуть
І бджоли пильцю з китичок несуть.

Прийде пора — дозріють качани,
Зірву я їх — такі смачні вони.

Дим запашний з віґваму задимить —
Потіха щастя в серці затремтить.

В землі стопою я зробив священний слід.
Зерно, мов сонця золото, — священний плід!

ДО ГІР

(Плем'я Наваго)

Туди я йду!
До тебе йду, —
Високих гір найвищий вожде!
До гір йду я,
Бо є мета, —
Життям стебло там дише кожне.

Я йду туди,
Щоби води
Напитися з камінних грудей.
Туди прийду,
Де спокій дум,
Де велич дня навколо буде...
Понад ліси,
Де неба синь,
Свою біду
До гір несу
На прірви скель, все вище, вище.
На шпиль йду я,
Щоби моя
Душа була до сонця ближче!
На верх веди!
До гір, туди, —
Бо чую кличе кряж до мене.
Туди прийти,
Спокій знайти
В обіймах пахощів зелених!

Ол. Неприцький-Грановський. Одного березневого ранку Нью Йорк привітав ще одного еміґранта з України. Це був Олескандер Грановський. 25-літній юнак мав одне спільне зі своїми земляками-заробітчанами: він не знав ані англійської мови, ані Нового Світу. Але він не приїхав до Америки шукати матеріяльного добробуту. У нього за плечима були українські "сепаратистичні" революційні гріхи, за які він був примушений тікати з Києва. Отож, його багаж складався з чималої кількости київських українських видань, зокрема багатьох збірок поезій — своїх і чужих. І юнак "з музою за плечима", серед незвичного гуркоту мільйонового міста, мріяв про те, щоби знайти десь затишний куточок і почати вкладати в рими свою тугу за Батьківщиною і свою віру у її недалеке визволення.

Це було 1913 року. І щойно тепер, 40 років пізніше, наш уже сивоволосий юнак (душею він ще й тепер молодий), збирається видати свою першу в Америці збірку поезій.

Можливо, не один читач здивується, почувши що Олександер Неприцький-Грановський, професор ентомології при Міннесотському університеті в США, збирається видавати свою збірку поезій. Здається нема на еміґрації українця, який не чув би про проф. Грановського як видатного громадського й політичного діяча. Багато чули про нього як про вченого, хоч може не так багато людей знає, що він є світової слави вчений у ділянці ентомології. Але про поета Грановського знають лише одиниці.

Це й не диво. Останніх 40 років проф. Грановський віддав переважно громадській і науковій праці. За цією упертою працею він рідко міг знайти час для себе самого, для інтимної розмови зі своєю душею і з тінями минулого й прийдешнього. Все ж таки Муза, що березневого ранку 1913 р. приїхала з молодим Грановським до Нью Йорку, час від часу перемагала його непосидющу вдачу, зокрема останніми роками.

Хоч і мало знаний у літературному світі, проф. Грановський не є початківцем. Його перший вірш був надрукований ще в 1907 р. в київському журналі "Рідний Край", редагованому Оленою Пчілкою. Кілька його віршів були вміщені в журналі "Українська Хата", що його редаґував Павло Багацький у Києві, в київській "Раді", львівському "Літературно-Науковому Віснику", у канадійському "Українському Голосі", у празькій "Новій Україні", у "Свободі", та інших періодичних виданнях. Ще до першої світової війни в Києві вийшли три збірки поезій Грановського: "Пелюстки надій" (1910), "Намистечко сліз" (1911) і "Акорди" (1914).

Хуртовина, що пронеслася над Україною, знищила сліди літературної діяльности Грановського, а перебування на еміґрації зосередило його увагу на науковій та, на його думку, важливішій ніж поезія, політично-громадській діяльності. Однак у кожного з нас час від часу з'являється туга відійти хоч на хвилину від щоденних пекучих турбот у тишу самоти, коли "душа, — як писав Шевченко, — з Богом розмовляє". При всій своїй непосидючій і імпульсивній вдачі, проф. Грановський знаходив такі хвилини щоб переживати в тиші свої інтимні розмови з душею, спрагненою за вічною красою життя і правди між людьми і сповненою тугою за рідними Крем'янецькими горами, Києвом і Україною.

Ю. Миколин

Леонід ПОЛТАВА

Орденоносець

Новеля закінчується так:
не збивши ні одного ворожого літака, пілот Максим Марченко таки дістав омріяного ордена; тільки друзі уникали орденоносця.

* * *

Летун Н-ської авіочастини Вася Марченко мав велику неприємність: його знічев'я було запідозрено в намірі дезертирства. Загрожував польовий суд, тобто доведеться навіть не під традиційну стінку стати, а просто серед голого словацького поля, де примістився аеродром. Та не встиг ординарець із штабу одержати від летуна підпис про повідомлення, як сирена вдарила на сполох, командир махнув на ординарця, ніби відганяючися від овода, "зайняти місця!"...

Небо нагадувало курний український шлях. Хмари зі сходу летіли зловісною мовчазною кіннотою, тільки громовиця гула як суворе дудніння копит. З'єднанню було все таки наказано вилітати: радянська піхота підходила до Відня, безжально сікли її фашисти з літаючих кулеметів, штаби полків вимагали повітряного захисту для своїх людей.

Брати — Вася і Маским Марченки — летіли поруч. Брати були подібні: кремезні, присадкуваті, опецькуваті, але душі їхні ще змалку не сходилися. Включившись у гуркіт громовиці, мотори гули рівно й спокійно. Худенький дощ-накрапач не заважав летові. Земля нижчала. Це був рятунок для Васі Марченка, принаймні він так думав.

А Максим Марченко думав про орден. Війна кінчалася, армії стояли під Берліном, сам Сталін поздоровив своїх летунів-соколів, хіба ж Максим мав повернутися без жодної відзнаки! Що йому заваджало збити бодай одного германа? Чи неповороткість розуму, тяжкий хід думок від природи, чи занадто ретельне обчислювання, чи попросту звичайна невдача? На голову він уже й не покладався. І тому — більшу ніж вона — грали в житті ролю військові закаблуки; виструнчувався, надривався Максим Марченко, але ж начальство за нього збивати не піде!

Васю любили хлопці в частині. Жартуючи, називали професором. Бо він з університету потрапив просто в авіошколу ще там таки, в Харкові. Ніколи не ганявся за брязкальцями, хоча й мав одного на грудях, а за фашистами ганявся люто, бо згори бачив, як дотлівали села, повисали на шибеницях виселки, дим виснув над випаленими містечками, ніби заслоняючи їх страшну наготу; десь сторожові Бровки мабуть дичавіли та ставали вовками у його невеселім і без війни краю. Пілот думав і знав, що робить. Тому чим далі вони заганялися в чужі сторони, тим більше холонів його запал. У Львові якось ремонтував нашвидку літака. Запитав ніби між іншим механіка-бородача: "Ну, як тепер, краще?" — Той мовчки подивився на нього і обом стало все зрозуміло.

Мотори гули рівномірно, небо прозоріло. Праворуч летів брат. "Орден? — ніби вгадуючи думки того, зітхнув Вася Марченко, — нащо той орден! Добре, що його ще самого не збили!" І Вася пильнував життя братового, не раз у повітрянім бою так траплялося. "Шкода, що такий дурнуватий вдався, не поговориш із ним..." Війна догорала і Вася був цьому не дуже радий, мало початись тяжке, буденне, "життя без обличчя", так він якось сказав Максимові, але той не зрозумів, чи зрозумів і злякався, — відійшов убік, не промовивши й слова.

Тепер машини йшли при землі. Високо над ними пропливла повітряна ескадра союзників: американські літаючі фортеці заходили на Відень з півночі. Довше ніж це дозволено радянській людині, дивився на них пілот червонозорого яструбка Вася Марченко: він мріяв про волю.

Німці вдалися до хитрого маневру. Вони товклися в одній пластуватій хмарі і випірнули звідти неочікувано, юнкерси вп'ялися в яструбків, що від несподіванки кинулись врозтіч, намагаючись доторкнутись до їх тендітних тіл нап'ятими, тетивними лініями трасуючих куль. Вдарили приспішено, скоро-скоро скоростріли, руба зривались крила, вириваючи в хмарах коридори, рвучи пропелерами регіт грому, регіт ворога; природа ніби сміялася із страшної людської витівки. "Орден! Орден! Орден!.." „Смерть! Смерть! Смерть!.." Голос із командирського літака вимагав негайного відновлення ладу, концентричного удару, і зненацька слухавки затялись, а вжалений жалом юнкерса командирський літак вибухнув, летючим вулканом посунувся на землю, зник в закривавлених хмарах. Бій тривав. Відень відсувався вбік,

---

Чеслав МІЛОШ

ЗЕМЛЯ

Із книги "Сьвятло дзенне", 1953

Люба земле, европейська вітчизно!
Кров'ю метелик фарбує крила, сівши на квіти твої,
Кров сповняє пащі тюльпанів,
Грає зорями в сплетах березки
І полоще зерна твойого збіжжя.

Гріють люди свої посинілі руки
Над багаттям воскового квіття
І на полях наслухають, як виє
Вихор у жерлах важкої зброї.

Земле, за тебе не сором терпіти
І випити склянку гіркого плину,
Де важко злягла віків отрута.

За вечір, роздертий мокрим листям,
Де з водами вільно пливе й донині
Ржа пустельна зброї центуріонів,
За веж постаріле підніжжя,
За тінь перелетну склепіння,
Де під крильми сови мовчазної —
Мак, підтятий інеєм лез.

Із польської — **Яр Славутич**

юнкерси, прекрасно дотримуючись ладу, відтягались на захід, до своїх, збитих уже на вузькій смузі землі. Яструбки виводили тонкі й чутливі спіралі, набираючи висоту і сторчма падали на хрестатих анцихристів, люті за пастку й за смерть командира, молодого здібного узбека, який умів не досаджати своїм пілотам. Це ж він востаннє випустив у повітря Васю Марченка, кинувши під ноги ординарцеві штабовий папірець.

Німці відчули, що натрапили на добре змонтовану групу, двоє з-поміж них, погубивши крила, кинулись униз, стелячи по собі два чорні похоронні стовпи диму. "Ставить сатана свічі!.." — мигнуло Васці, він кинув яструбка просто на пропелер ворога, натиснув гашетку, перекошене лице перед ним бризнуло кров'ю, — ще одного збито, вже не було чого Васі побоюватися польового суду. Андрій Марченко, що залітав збоку, запізно розвернувся, і тепер розчаровано зробив горку, вилітаючи з поля бою, та й бою вже не було, тільки метушня після праці.

Максим може б зрадів за братів успіх, коли б і сам його мав. Одержимий бажанням ордену, газетної слави, радісно-дурнуватого обличчя ресторантної подавальниці, своєї любови, — він, кусаючи вуста, метався в повітрі і здавалося збоку, що його літака поранено.

"Що з тобою, товариш летун Марченко?" — запитав по радіо брат, ламаючи військовий устав і не думаючи про це, бо іншою думкою був перейнятий. Решта юнкерсів розліталася в хмарах, кілька яструбків погнались за ними, по свою смерть, бо ще один штопором пішов до землі, — смолистий дим косився, розтягався мов гума, відходив убік.

"Нічого" — нарешті відповів той і в голосі чулася злість.

Ще кілька хвилин і він, Вася Марченко, прогає може й останню нагоду. Кілька разів так було: на землі все зважував, рішався, з бою — в світ. А в повітрі рідний командирський голос, хрестаті чужі потвори, доля брата... щось невидимими тросами зв'язувало з літаками групи, вбивало волю й запал.

Гаятись було не можна! І, користуючись безладдям після бою, яструбок Васі Марченка на повнім газі пішов на захід, потягнувши за собою чисту білу доріжку, ніби закликаючи й інших.

"Щасливо лишатись, Максиме!" — вдруге і востаннє зламав військовий статут Вася Марченко, бо гукнув до брата по-українськи. Ці слова вдарили Максима сильніше зенітного набою. Він щось викрикнув у радіо-відсилач, та яструбок не відзивався.

"Командир! Командир!.." — вимагав переляканий страшним здогадом безорденоносний пілот. "Командир!.." Командира не було. Тоді Максим Марченко дав газ і ринувся вслід за збожеволілим парубком.

А пілот того літака навіть не оглядався. З своїми Вася бою не прийме, не зведеться рука. Втече — втече, зіб'ють — зіб'ють, хто знає, що чекає на землі. Та коли і в його слухавки брязнуло слово — "Ізмєна!", тоді Вася Марченко натиснув на мотора, видобув з нього, що міг, і вже не летів, а дзвенів білим метеором на захід, туди, до такого близького вільного світу! Звідти він уже мав пашпорт, перепустку: американський летун подарував своє фото радянському пілотові-колезі на авіобазі у Львові. І ще одну світлину беріг Вася, старреньку, як і ті, що на ній: батько і мати. Далека дорога до Соловецького табору, а вони ось тут, із ним.

Яструбки ринулися за своїм. Перед вів той, хто першим помітив утечу: брат.

Кілька куль вдарили збоку і напівроздерли целулоїдний захоронник. Це ще збільшило бажання, викликало страшну упертість, серце своє включив пілот у мотор, як співається в пісні; позаду насідали і німець-розвідник шарахнувся геть без єдиного пострілу, ескадра американців незрозуміло оглядалася вслід: що там сталося, у тих "рашен" — по своєму літакові б'ють.

Довше тривати гонитва не могла. Ні метал, ні люди не витримували такої напруги. Зарокотіла друга кулеметна черга, довга, остання. Яструбок заточився, осів на ліве крило, куди досягнули розлючені кулі, і, поволі переходячи в піке, помчав на зустріч з землею. За ще чутливим стерном сидів мертвий пілот Вася Марченко, сумовитий професор, якого любили в частині. Літак тяжів, обертався у мертве сплетиво металу, безладно падав у смертельні обійми землі, не змігши виконати останньої волі свого самозванного господаря...

За самою лінією американського фронту упав радянський літак, кинувши потрощені крила вперед, на захід. Поблизу лежало знівечене тіло молодого пілота. Мертвими руками він обіймав землю, що вже була вільною.

12. 9. Мадрид.

Просимо наших читачів, хто має зайві **чч. 2 із "Нових Днів"** і може їх продати чи заміняти на інші числа, вислати їх нам за бажану винагороду.

Адміністрація

Федір ОДРАЧ

Кров

Як тільки Загірський прибув до Вельких Хухель, відразу ж подався до одної з бічних вулиць, щоб відшукати сто п'яте число вілли, у якій він перебував колись два чи три тижні. Це було давно, коли він був ще юнаком. Він, до речі, вже й забув назву цієї "бічної вуиці", але в пам'яті його ще й досі збереглася крута вуличка на схилі гори, з невеличкими дімками, між якими він неодмінно впізнає віллу пані Янічек. Впродовж довгих років, поза межами Чехословаччини, коли згадував Прагу, відразу ж навівалася йому думка і про Вельке Хухлє, і про віллу пані Янічек, і про доктора О., який винаймав під партером невеличку, вогку кімнату. Прямуючи на узбіччя гори, що заслоняла вид на Прагу, Загірський почав навіть сумніватися, чи застане у віллі все таким, як він бачив колись, роки тому. Він врешті без труднощів віднайшов поверхового дімка з червоним дахом, побіч якого, так як і колись, росли крислаті яблуні. Повільно, розглядаючись, прямував асфальтовою стежкою до вхідних дверей. Якийсь лагідний морозець промайнув йому по тілі. Так, цей ось фасад вілли, ці яблуні, без сумніву нагадали йому, що він колись, колись був тут молодим юнаком і ось, тепер, вдруге, цілком випадково з'являється в знайомому місці.

Двері йому відчинив дев'ятилітній Їжичек. Хлопчик мав великі, чорні очі і Загірський пригадав собі, що колись такіж самі очі мала Руженка, дочка пані Янічек. Їжичек незичливо покосився на прибулого. Загірський нахилився і лагідно поспитав:

— Чи тут ще живе доктор О., мій хлопче?

— Той грубий пан, що під партером?

"Він був плечистий, але не грубий", — подумав Загірський. — Як би тобі сказати, мій ти хлопчику. Він, пан доктор, має кругле лице і густі брови.

— Це він! — скрикнув Їжичек. — Пан доктор О., він ось тут, під партером. У нього пощербилися передні зуби, а він не хоче собі вставити золотих. Такий він... Бабічка казала, що він міг би собі вставити золоті зуби, але він не хоче.

Загірський з Їжичком подалися східцями в підземелля, до дверей докторової кімнати. Кімната, однак, була замкнена, доктора не було вдома.

— Я біжу до бабінки! — заявив хлопчик. Він відразу ж пустився бігти сходами на перший поверх. — Бабічко, бабічко, якийсь пан прийшов.

Загірський подався теж на перший поверх. Їжичек мав уже відчинені двері і захекано кричав:

— Тут бабічка, тут бабічка!

На низькому фотелі сиділа стара жінка з "мішечками" під очима. Була вона через міру огрядна, голова її біліла сивим волосом. Ні, ця жінка нічим не нагадувала собою колишню паню Янічек.

— Хто ви, пане? — байдуже прорікла стара жінка.

— Я... я... з дозволу, Загірський.

— Такого я не знаю, мій пане.

— Я колись у вас мешкав два, чи три тижні. Пригадуєте? Там, у бічній кімнаті. Ви навіть приносили мені сніданки. Пригадую, ваша кава з сметанкою мені дуже смакувала.

Стара жінка задумалася.

— Була колись кава з сметанкою, була. Тепер усе минулося, мій пане. — Вона хвилинку вдивлялася в Загірського. — А я таки вас не пригадую, мій пане. Це якась помилка.

Загірський зідхнув.

— Трудна рада. Здається і я вас не впізнав би, ласкава пані, коли б ми зустрілися в іншому місці. Ви колись цілком інакше виглядали.

Стара жінка знов задумалася.

— Так, мій пане, я більш-менш після кожних десять років міняю свій вигляд. Колись, колись, як я була підлітком, мене всі називали "янгольськи-чарівною дитиною", потім, коли минуло десять років, я вже "чарівне дитинство" загубила, бо мене всі знайомі називали "прегарною молодою жінкою". Потім я й не зглянулася, як знов проминуло десять років і тоді люди тихцем казали: "Жінка, у якої молодість змагається зі старістю". А час не зупинявся, мій пане, і виміряв мені чергову десятку. І тоді люди назвали мене просто "статечною дамою". Краси і молодости вже ніхто в мені не добачував. Аж ось якраз тепер, минула ще одна "десятка". Вже тепер, мій пане, навіть статечною дамою мене не називають. Для всіх я тільки "стара баба". Ах, коли б вони знали, що серце моє таке ж, як і п'ятдесят, чи навіть більше років тому!

Вона й цього разу поринула в задуму, що, як відомо, часто трапляється зі старими людьми.

— Ви, здається, до доктора О., мій пане? Його тепер тяжко застати вдома. Він кожного дня їздить до Праги. Іноді ледве з'явиться і знов відправляється за Велтаву. — Вона мляво простягла свою руку на поруччя фотеля і уважніше глянула на Загірського. — Ви, звичайно, українець, як і доктор О., мій пане. Всі ви, мій пане, плечисті, здорові, а росіян чомусь не можете вигнати зі своєї землі. Мені розповідали, що руси дрібний народ.

— Чого ж це доктор О. їздить до Праги, ласкава пані? — обережно поспитав Загірський.

— А хіба ж я можу знати? Якимись ділами все зайнятий. Може знов приїхала... Час тяжкий, самі ж знаєте, дехто з нас навіть недоїдає. Голоду, правда, ще нема, але всі ми відчуваємо недостачу харчів. Війна, пане, війна.

— Так, час тяжкий, ласкава пані. Самітні, здається, відчувають це подвійно. Чи доктор може вже жонатий, ласкава пані?

— Ні, він ще не жонатий, мій пане. Він, бачите, такий, що за працею не бачив світа. Він усе мови студіював: і французьку, і англійську, і німецьку, і латину, і Бог-зна ще що. Мови, правда, вивчив, а молодість минула, мій пане,

жінки його не добачали в житті, він не добачав жінок. Світ, як бачите, від цього не завалився. Зараз він потовстів, як і я, зуби йому пощербилися, але все ще рухливий: щодня їздить, їздить до Праги, мій пане.

— Либонь не мав щастя в коханні, — зідхнув Загірський.

— Чи треба мати щастя в коханні, мій пане? Кохання можна скрізь надибати, аби тільки був інтерес до нього. — Пані Янічек раптом зідхнула, щось видимо пригадуючи собі з далекого минулого.

— Хто зна, може ще доктора О. зустріне якась любовна пригода в майбутньому.

— Пригода одне, а правдива любов — друге, мій пане. На це друге треба мати ніжне, чутливе серце, мій пане. Бачу, що ви доктора О. не знаєте. А як ви його не знаєте, він вас теж не захоче впізнати. Він такий, мій пане. Пристаріле його серце сповнене підозріннями, він нікому не довіряє і думає, що всі хочуть його використати, ошукати. А любов, мій пане вимагає самозречення, самопосвяти. Пригода ж, та ще й "любовна", як то ви сказали, мій пане, це так би мовити ніщо інше, як "шлункове коханнячко". Для серця там не може бути місця. Має й доктор О. таку "пригодоньку", має мій пане. Якась Божена, десь з Морави щотижня приїдить до нього і привозить ковбаску, сальце, масло та інше їстивне. Від того, сливе, доктор О. і розтовстів. І ось вам суть справи: любов, ковбаска, солонинка і побільшення ваги грішного тіла.

"Домашня інтрига", подумав Загірський.

Їжичек, що весь час укладав на підлозі домика з кольорових бльочків, раптом звернувся до своєї бабуні.

— Бабічко, чи вуйко Пепік купить мені крутілку, таку, що сама крутиться і грає?

— Купить, купить, Їжичку. Як він приобіцяв, напевно купить. — Вона мило посміхнулася, поринаючи в задуму. Потім підвела голову і твердо сказала: — А ти біжи в город погратися. Ти тепер нам непотрібний. Як я буду тебе потребувати, я тебе покличу крізь вікно. Зрештою, ти там зустрінеш маму, яка вже напевно вертається з міста, — докинула вона лагідніше.

Їжичек неохоче розстався зі своєю "будівельною" роботою. Як тільки його дрібні кроки задудоніли за дверима, на сходах, пані Янічек підвела свої очі на Загірського.

— От таке то життя, мій пане. Коли сонце світить, це радість, мій пане; коли сонце гасне, це смуток, мій пане. Коли ж проміння його пробивається крізь край хмари, це — надія, мій пане.

„Нудота!", позіхнув Загірський.

— Промінчик надії, з року в рік, все ще огріває моє серце, мій пане. Батько свою ж дитину нарешті мусить колись побачити. І жінку, що колись кохав, мусить теж побачити. Моє серце чує, що таке може статися.

— Я нічого не розумію, ласкава пані, — знизав раменами Загірський.

— А це тільки й доказ, що ви ніколи не були в моєму домі, мій пане. Коли б ви були в моєму домі, ви таке не говорили б, мій пане. Тут перед роками сталася подія. Любов безмежна породила щастя, а щастя породило гріх, мій пане. Врешті гріх пішов у забуття, а залишилася тільки туга й надія. І кров, ваша українська кров, залишилася, мій пане, — розжалено докинула вона.

Загірський засмучено похилив голову.

— Руженка, це донька цієї землі, а Пепік — ваш, мій пане, — вела далі стара жінка. — Він у мене високий, плечистий, такий, як і всі ви, мій пане. Він аж до п'ятнадцяти років був чехом, а потім кров прикликала його до своїх. Якось одного разу, щось п'ять років тому, приходить він пізно вночі, сідає в мене на ліжку і крізь плач каже: „Мамо, я не знаю, щось зі мною сталося. Якась невидима сила перекинула в мені все шкереберть. Я відчуваю, що я вже не Янічек, мамуню. Мало того, я навіть відчуваю й те, що я навіть і не Пепік.

— Що сталося, синочку? — питаю я.

— Сталося те, що я вже не Янічек і не Пепік, мамуню.

— Це кров, мій сину! — вибухла я плачем. — Стара жінка надобре розридалася. Сльози їй густо рясніли під очима, від чого „мішечи" напучнявіли неприємною пухлиною. — Подумайте тільки, — вела далі стара жінка, — кров покликала його на якийсь ваш концерт бандуристів, що відбувався на Карловому Намєсті. Він слухав вашу музику і спів рівно дві години і тихо плакав. Потім ніби п'яний вийшов на вулицю, блукав по Празі і вернувся додому не Янічком. — Це кров, мій сину! — з плачем сказала я.

— Чого ж ти три рази в року водиш мене на могилу ніби мого батька Янічка, що не був моїм батьком? — питає мене.

— Це, синочку, для звичаю. Так наша традиція велить. Тепер, коли ти все знаєш, можеш робити те, що тобі буде вигідніше. Мертвим і так уже нема дороги до життя.

—Я тепер, каже мені, буду відвідувати його могилу кожного місяця, мамуню. Він був нещасливий у житті.

— Він був такий, як і всі інші чоловіки, сину. Іноді був щасливий, іноді терпів, умів кохати й ненавидіти, мій сину. Він уже скоро по шлюбі збагнув, що розминувся зі своєю долею; доля його, сливе, пішла праворуч, він пішов бічним шляхом і потягнув мене з собою. А я теж серцем відчула, що Альойз Янічек, це не моє призначення; я все вірила, що той, хто має бути моїм, ще прийде до мене, ще я з ним зустрінуся і тоді все зрушиться. Ах, Господи, чому це життя складається з таких прикрих помилок!

Вона витерла хустинкою заплакані свої очі, хвилину помовчала і вела далі.

— І він прийшов, зі сходу прийшов, мій пане. Він був злиденно зодягнений, виморений голодом, ледве на ногах тримався, але я його впізнала. Так, це був той, до кого рвалося моє серце. Він прийшов запізно, мій пане. Я його приютила, він навіть у нас затримався в оцій бічній кімнаті...

— І що ж потім?

— І потім він мусів піти. Я оплатила за нього дорогу до Америки. Він мовчав за океаном аж три роки, а потім обізвався. Це було якраз три

тижні після смерти мого Альойза. Спершу він сплатив борг, потім регулярно, кожного місяця присилав доляри для Пепіка. Тепер усе перервалося. Війна, війна, мій пане.

В партері рипнули вхідні двері. Потім — важка хода в підземелля.

— Це доктор О., мій пане, — сказала жінка.

Загірський хотів попрощатися, але на мить чогось ще зупинився.

— Ви прийшли з далека, бачу це по вас, мій пане. Ви, молодші, розсіваєтесь по світі так само, як і ті, що були перед вами. Він так само пішов у світ, як ви тепер ідете мій пане.

— Мені боляче, але я хотів би вас просити, ласкава пані...

— Кажіть, кажіть, не затинайтеся, мій пане.

— Передайте привіт для Руженки, від Загірського, — він почервонів від хвилювання.

— Це цілком непотрібне, мій пане. Вона вас, сливе й не знає, а якщо колись і знала, то не захоче вас пригадати. Вона зустріла того, на кого чекала. Вона щасливіша від своєї матері.

Загірський з потупленим додолу зором вийшов з кімнати пані Янічек. Він почувався цілком зайвою людиною в цьому домі. Коли він хотів уже постукати в двері кімнати доктора О., його стримали басовиті вигуки, що уривчасто проривалися відти.

— Сидіти в спокою, — благодать, пакуватися — смерть моя.

— Привіт вам з рідного краю, докторе! Я — Загірський. Чи впізнаєте мене?

Прибулець ніяково стояв у порозі і приглядався до всього, що було в кімнаті. У кімнаті ж панував цілковитий хаос. На підлозі купами лежали книжки, журнали, часописи. Посеред кімнати стояв з закачаними рукавами доктор О.

— Сидіти в спокою — благодать, пакуватися — смерть моя, добродію. Ось тридцять п'ят журналів „Шляхи", яких я був редактором, треба ж забрати з собою, чи ні, добродію? А двадцять словників, це ніби жарт? Як думаєте, добродію?

— Навіщо ж вам так нагло пакуватись, докторе?

— Навіщо пакуватися, кажете? Хіба ви з місяця злетіли, чи що? Увечорі прислухайтеся гарно, почуєте гупання гармат. Навала йде від Дрездена, добродію, більшовицька навала.

Він підперся руками вбоки і щойно тепер Загірський міг докладніше приглянутися до доктора. Теперішній вигляд доктора, був цілковитим запереченням колишнього доктора О.

— Постарівся, що, добродію? Почекайте, доживете моїх літ, те саме й з вами буде. — Він раптом утупив свій зір у Загірського. — Ви були нагорі? Що вона вам розповідала?

— Що може розповідати стара жінка, докторе?

— Стара жінка? Думаєте, що вона зараховує себе до старих? Наївний ви, добродію! Це феномен, це ультра-бальзаківська вічна молодість!

Доктор знов прийнявся пакувати, але книжки виковзувалися йому з рук. Він був розлючений і безрадний.

— Як хочете, можу вам помогти, докторе.

— Чим ви можете мені помогти, добродію? Ви ж не знаєте ціни всьому тому, що оце в мене під ногами. Ви можете поплутати. Мені можуть бути помічні тільки ті, що мене добре знають. А ви? Звідкіль і куди вас доля веде, добродію?

— Здається, мій напрямок той самий, що й ваш, докторе.

— Ви передали мені привіт з рідного краю і назвали себе Загірським. Такого прізвища я не пригадую, добродію. А з напрямком треба почекати.

— Тоді вибачте, не буду вас турбувати, докторе.

— Це добре ви сказали. За хвилину мають прийти сюди мої приятелі. Вони напевно спакують увесь цей крам.

— Прощавайте, — ображено сказав Загірський.

— Ми ще з вами зустрінемося на Заході. Тоді побалакаємо ґрунтовніше, добродію. Прощавайте...

На асфальтовій стежинці, коло фіртки, Загірський наткнувся на тридцятилітню жінку, яку тримав за руку високий бльондин. Перед ними підстрибував Їжичек. Загірський скромно поступився зі стежинки. Жінка знечев'я зупинила свій зір на його обличчі. "Руженка!..." — подумав він. На нього війнуло теплом з минулого. Але, це тривало тільки мить. Ось, він помітив чорні, все ще прекресні її очі. Очі, однак, були байдужі, чужі.

"І вона мене не впізнала!" — простогнав він, мерщій вибігаючи на вуличку. Він швидкою ходою прямував до Велтави, щоб потім переправитися через неї на протилежний берег. Сидячи уже в трамваї, на протилежному боці Велтави, Загірський відчув, що віллу пані Янічек не зможе він забути — не цю, що він щойно бачив, а ту, колишню, у якій він був юнаком.

Юрій ШЕРЕХ

МОСКВА, МАРОСЄЙКА

Тут, на цій московській вулиці, серед кварталу, заселеного "блінніками", майстрами випікання московських млинців, розташувалися в другій половині 17 сторіччя двоє "подвор'єв" — Гетьманського й Малоросійського. Тут зупинялися новоприбулі з України, і сама назва вулиці — це зіпсоване слово "Малоросейска". (Тепер Маросєйка зветься вул. Богдана Хмельницького). Тут відбулося чимало людських драм, і через цю вулицю прийшли ті впливи, що досить глибоко змінили російську культуру в 17 столітті. Це був той мостовий причілок, звідки після Переяслава почався наступ української культури на московську.

Великий і розмашний плян культурного завоювання розлогої і військово сильної Москви був задуманий українською інтелігенцією ще з кінця 16 ст. Заради цього пляну був спинений рух літературної мови в напрямі наближення її до народньої мови і були відновлені церковнослов'янські первні літературної мови трудами Лаврентія Зизанія, Памви Беринди, а передусім Мелетія Смотрицького. Заради нього київська інтелігенція творила міт двох Росій — Малої і Великої, — бо цей міт був створений таки передусім в Україні, — і підтримувала теорію політично-державної переємности між старим Києвом і тогочасною Москвою. Заради нього переможець Москви гетьман Сагайдачний пропонував їй союз 1620 р., Лаврентій Зизаній привіз до Москви рукопис свого "Катехізису" 1626 р., Кирило Транквіліон Ставровецький — рукопис свого "Учительного євангелія" 1627 р., а митрополит Петро Могила присилав 1640 р. Ігнатія Старушича з пропозицією заснувати в Москві школу — першу школу — силами українського духівництва.

Справжнє поле для діяльности відкрилося після Переяславу. Переяслав став передумовою української культурної інвазії. Харлампович підрахував, що в другій половині 17 ст. в самому тільки місті Москві було 7 манастирів повністю заселених українцями й білорусинами. а один з них навіть був переданий у зв'язку з цим у відання Малоросійського приказу! Українські приходні наклали потужний відбиток на культуру тогочасної Москви. Вони в ній чимало зрушили і змінили, вони її істотно збагатили. Славнозвісна реформа патріярха Нікона, що доглибно струснула російською церквою, була фактично проведена українцями, виходцями з Київської академії. Заснована 1685 р. московська академія, пізніше відома під назвою Слов'яно-греко-латинської, після короткого періоду, коли нею керували греки брати Ліхуди, а потім ніхто не керував, від 1700 р. фактично перейшла в українські руки. Протягом наступних 64 років вона мала 19 ректорів, з них один був грек, два — росіяни, а решта 16 — українці, вихованці київської академії або харківського колеґіюму. Такий був і склад викладовців.

Після смерти останнього російського патріярха Адріяна на чолі російської церкви став українець Стефан Яворський. У період 1700-1762, за підрахунком того ж Харламповича, в Росії, на чисто російських землях, було 70 єпископів-українців. Були часи, коли російська церква була цілком в українських руках. Не забуваймо, що тоді, особливо в 17 сторіччі, церква раз-у-раз означала культуру, а культура — церкву. Нове, доти нечуване вливалося в консервативну Москву через Малоросєйское подворьє на Маросєйці.

Не з легким серцем ішла українська інтеліґенція в Москву. Вона добре знала, що таке Москва. "Катехізис" Лаврентія Зізанія видали, але з страху перед можливими єресями без титульної сторінки. "Учительне євангеліє" Кирила Ставровецького засудили за єресі й спалили. Ще була свіжа пам'ять про перші десятиріччя 17-го сторіччя, коли українських священиків і ченців не вважали за охрищених і силоміць христили вдруге, своїм звичаєм. Ще 1632 р. був з нагоди прибуття групи українських ченців виданий наказ: "А в церковь их не пущать, а пения слушать в трапезе или в паперти, а святыни им никакие не давать и крестом воздвизательным не благословлять и ко образом не прикладыватися". В 1652 р., за два роки перед Переяславом, чужинців виселено з Москви, до тоді посталої Німецької слободи, а малоросіянин — це ж було для тогочасної Москви те саме, що литвин, що поляк, що іноземець взагалі.

Сучасник писав 1666 р.: "малоросам і смерть не така страшна, як відіслання до Москви". Дмитрові Тупталові виклик до Москви коштував нервової хвороби. Стефан Яворський, призначений бути рязанським єпископом, утік був з Донського манастиря в Москві, де його потім тримали під наглядом. І далі люди почували себе чужими в чужому московському світі, чужими до самої смерти. Навіть Теофан Прокопович, близький співробітник Петра І, головний ідеолог новонароджуваної російської імперії, навіть він у передсмертні дні підсумовував своє життя:

Ні з каких сторон світа не видно,
Все ненастьє,
Ніт і надежди, о многобідно
Моє щастьє.

Многобідне щастя — чи можна влучніше оцінити щастя людини, що досягла найвищих верховин суспільної драбини, — що їй заздрять, — але вона почуває себе кінець-кінцем усім і всьому чужою...

Було б хибно зводити цей рух до шукання кар'єри. Це був також ідеологічний рух. Що таке Москва, — знали, і все таки пішли на Переяслав і все таки рушали до Москви. Рушали може саме тому, що усвідомлювали, наскільки нижчий був той культурний і побутовий рівень, що на ньому стояла Москва. Бо це було чи принаймні здавалося передумовою можливости завоювати Москву. Переяслав у перспективі трьох сторіч уявляється нам початком великої трагедії. Це слушно. Але в умовах 1654 року не було з конечністю закладено розвитку тільки в цьому напрямі. Навпаки, сучасникам Переяслав здавався вихідним пунктом для великої експенсії. Нічого майже не втративши політично, — адже Україна зберігала цілковиту

внутрішню незалежність і майже цілковиту незалежність зовнішніх зносин, умови зобов'язували її тільки прийняти московського воєводу й залогу до Києва і повідомляти Москву про посольства до Польщі чи Туреччини і про вибори гетьманів, — Україна, здавалося, діставала військову допомогу, а головне — їй відчинявся шлях до культурного завоювання страшного сусіда.

Це була доба — 17 сторіччя, — коли формувалися національні держави на Заході, але в ідеології панували універсалістичні концепції. Київ, відроджений осередок України, стояв перед очима тогочасного українця другим Єрусалимом. Він був центр церкви, значить — центр культури. Звідти мав возсіяти світ на ввесь християнський світ. Ворогом були турки, що володіли греками і всім християнським Близьким Сходом. Знаряддям, я повторюю, знаряддям визвищення другого Єрусалиму — Києва мала стати Москва. Її військова сила мала здійсняти програму української інтеліґенції. Безнастанні заклики до боротьби проти турків і татар у проповідях Галятовського, Барановича і всіх українських проповідників 17 сторіччя, ба навіть і самого Стефана Яворського, — не загальники, як може тепер здатися, і не результат татарських наскоків на Україну, а насамперед вияви цієї універсально-християнської ідеології.

Поза цією суб'єктивно-ідеологічною стороною справа мала об'єктивну, історичну сторону. Я сказав: 17 сторіччя було в ідеології добою універсалізму, фактично — воно було добою ставання національних держав. Нова держава постає тільки в перемозі над усіма своїми сусідами. Згадаймо ставання Німеччини вже в 19 сторіччі. Для об'єднання німецьких земель були потрібні війни на півдні, півночі й заході. "І на чотири боки шаблі". Україна Богдана Хмельницького мала подолати щонайменше Польщу, Туреччину й Москву. Вона це здійснювала. Військово вона змагалася з Польщею й Туреччиною. Було актом державного розуму спробувати скорити Москву іншими методами. Коли ми говоримо про нашу сучасність, ми добре знаємо, що війни ведуться різними методами, що вони бувають гарячі й холодні, що вони тривають, коли підписано мир і коли миру підписати не можна. Чому ми не хочемо зрозуміти цього для 17 сторіччя? Російська пропаганда сказала нам, що Переяслав був актом капітуляції, а ми повірили і кажемо: Переяслав був капітуляція без війни, національне лихо, помилка великого Богдана...

Тим часом навіть військово Переяслав не був кінцем боротьби. Після нього Україна розгромила Москву під Конотопом у липні 1659 р. і була розбита на полтавських горбах у липні 1709 року. Тим більше тривала боротьба в культурі.

Якщо і там Україна зазнала поразки, то це сталося не через переяславські умови, а насамперед з причин, закладених у самому українському житті того часу. І хоч трудно в історії говорити про те, що було б, якби чогось не було, та все таки можна побоюватися, що при наявності цих причин Україна не виграла б і без умови 1654 року.

Політично і військово Переяслав став початком поразки тільки тому, що різні українські кола самі втягали Москву в Україну, намагаючися використати її проти своїх унутрішніх ворогів. Повне розуміння цього приписується ще Мазепі. Хіба нагадати про звертання Інокентія Ґізеля або Лазаря Барановича або багатьох інших — прислати московських стрільців в Україну? Або про те, що коли Дем'ян Многогрішний хитнувся від Москви, його заарештувала не Москва, а таки група київської старшини, що дійшла була навіть до того, що просила дати на гетьмана "боярина великороссийских людей". Комплекс Кочубеївщини і тільки він уможливив Москві здобувати чимраз більше позицій в Україні. Розріст цього комплексу змусив Мазепу до суворої конспірації, що не дала йому змоги військово підготуватися до бою під Полтавою. Бій під Полтавою виграв Росії не Петро І, а українські Кочубеї. Самозрозуміло, Петро й Росія влучно використали це, як використовували всі подібні нагоди, що їх не бракувало. Про причини самого комплексу Кочубеївщини хай говорять історики й психологи. Він живе й досі.

Культурно Переяслав став початком поразки з глибших причин. Культурне завоювання переможеною нацією нації-переможця в принципі можливе. Колись подолана римськими леґіонами Греція завоювала культурно Рим. Германці в Італії, Франції, Еспанії були культурно завойовані Римом, наслідком чого є сучасні романські народи. Передумовою для культурного завоювання нації-переможця є одначе культурна перевага переможеної нації на всьому полі бою, себто в усій культурі. Цієї передумови бракувало українській культурі 17 сторіччя. Українська культура цього часу була блискуча, доба барокко — одна з золотих діб нашої культури. Архітектурні споруди Мазепи, проповіді того часу, початки театру, різьба й малярство, початки ґравюри — лишилися в сторіччях, вони і в наш час впливають на українське мистецтво. Одначе вони мали свою стелю. Українська культура доби барокко була суто церковна. Культура була при церкві, і церква означала культуру.

Поки так було і в Росії, українська культура була в наступі. Ми бачили, що вона завоювала церкву, мовно-богословську освіту й науку, зв'язані з релігією мистецтва. Та цього було мало для 18 сторіччя — доби секуляризації науки, мистецтва, культури в цілому. Европа вже не жила церковною культурою.

Петро І ще використовував Яворського й Прокоповича як діячів церкви. Але він уже дивився на захід, щоб украсти звідти потрібні йому елементи нової, технічної культури. Потай вирушає він до "люторів", переодягнений теслею, щоб опанувати секрети техніки. У наш час ці функції виконують Розенберги різного характеру, але суть лишилася та сама: використати технічну культуру Заходу для зміцнення варварських основ своєї держави. Серед "птахів гнізда Петрового" ми знайдемо чимало німців, чимало росіян, але не українців. Бій під Полтавою Петрові виграли українські Кочубеї. Але Петро справді виграв бій на культурному фронті тим, що він відгородив Україну від Заходу. Зв'язок ішов через новоза-

сноване вікно в Европу, а радше пролаз — Санкт-пігербурх, не через Київ. У Києві тим часом лишили Академію більш-менш, як вона була. Вона була безпечна. Хто не йде вперед, відстає. Відставання було безнадійне. Тоді як російська культура свою церковну сторону доповнювала новою, технічно-світською, українська лишалася на старому місці. Так вона ставала старомодною. Старомодність означає смішність. Смішність убиває культуру.

Остання постать цієї культури в її незайманому вигляді був у 1760-х роках Арсеній Мацієвич, єпископ ростовський. Він з дивовижною впертістю боронить програну справу — незалежність церкви від держави. Для нього світ обмежений рамками церковного життя. Смішний, надокучливий, — він на домагання Катерини II стає перед суд єпископів, його засуджують до ув'язнення в манастирі, але він не вгамовується й там, і 1767 року його переводять до таллінської фортеці, де він доживає віку, позбавлений навіть власного ім'я. Наказом Катерини в'язня іменують Андрій Враль. Захід, до якого, здається, не додумалося навіть МВД. Дата ув'язнення Мацієвича збігається невипадково з датою скасування Гетьманщини. Це була одночасна ліквідація початого в Переяславі українського наступу — політично в Україні, культурно — в Росії.

Відгомони переяславської концепції українського культурного наступу на Росію лунають і геть пізніше. Що інше — трагедія Гоголя, що пішов завойовувати Росію для українського морального кодексу, для українського розуміння мистецтва, чиє моралітє про мертві душі було пласко сприйняте різними бєлінськими як обличительная література, чиї "Вибрані місця з листування з друзями", куди Гоголь уклав усю свою душу, були висміяні й несприйняті? І тому — природний вислід трагічного непорозуміння — спалення Гоголем його рукопису і майже самоспалення — так близько від Маросейки, в Москві на Нікітському бульварі, і так близько до двосотих коровин Переяслава — в лютому 1852 року.

Або на початку революції спроба українських комуністів "влитися" в російську суттю комуністичну партію, щоб "розлитися й залити" її? Завжди те саме — універсалістична концепція, надія на свої сили, на свою перевагу, обмеженість цієї переваги тим провінціяльним станом, у якому перебуває або в якому тримають Україну — і поразка, і трагедія. Навіть недавній "східняцький" епізод Юрія Косача — хіба це не та сама історія, об'єктивно — в смішному прояві, але суб'єктивно може не менш поважна.

Але в глибині найбільшої поразки, коли Україна втратила рештки політичної незалежности, коли літературною мовою України стала російська, що нею писали, скажімо, Капніст і автор Історії Русів, що нею намагався писати Сковорода, — тоді починається перегляд переяславської концепції. Капніст починає його протестом проти російської держави в ім'я української людини:

Под игом тяжкия державы
потоками льют пот кровавый
и зляе смерти жизнь ведут.

Історія Русів відроджує елементи українського державництва. Приходить Шевченко, що синтезує ці елементи, споює їх з новим універсалізмом — кирило-методіївський панславізм з центром у Києві (всякий здоровий рух хоче набрати рис універсалізму, питання тільки в тому, щоб заради цього не жертвувати своїм власним). Дальшу історію вже знають читачі, вона пишеться щодня далі.

Три страшні вороги українського відродження — Москва, український провінціялізм і комплекс Кочубеївщини — живуть і сьогодні. Запекла ненависть Михайла Драгоманова не знищила українського провінціялізму. Запекла ненависть Дмитра Донцова не знищила Москви. Запекла ненависть Вячеслава Липинського не знищила комплексу Кочубеївщини. Сьогодні вони панують, і вони урочисто справляють ювілей Переяслава. Москва удає, ніби Богдан Хмельницький, ініціятор переяславського наступу, але зовсім не винуватець післяпереяславських поразок, — був її. Наш провінціялізм притакує — так, так, Богдан зробив помилку, він винуватець наших нещасть. Комплекс Кочубеївщини пише доноси на інакодумців — під СРСР — до органів МВД, на еміграції — до партійних і надпартійних органів нашого провінціялізму.

Москва підкреслює русско-украинские культурные связи. Не будемо їх заперечувати. Вони були і є. Хіба салдати по два боки лінії фронту не зв'язані між собою? Вони зв'язані на життя і смерть. Історія культурних зв'язків між Україною й Росією — це історія великої і ще не закінченої війни. Як усяка війна вона знає наступи і відступи, знає перекинчиків і полонених. Історію цієї війни треба вивчати. Її варто вивчати. Хто сказав, що ці проблеми повинні бути монополією Москви? Чому б не видати солідну збірку праць про українсько-російські культурні зв'язки, як вони були, а не як їх препарує Москва чи наш власний провінціялізм?

Ми не маємо підстав святкувати Переяслав. Він став початком великої трагедії народу і безлічі індивідуальних трагедій. Але ми не маємо підстав і соромитися Переяслава. Він мусів бути, він показав наші хиби, але він показав і глибину нашої життьовости і нашого здоров'я.

Сьогодні роковини Переяслава святкують вороги України. Я пригадую: 1913 року вся Росія урочисто святкувала тристаліття дому Романових. Голосно і бучно. Що сталося з домом Романових за чотири роки по тому, — всім відомо.

А. ЛЮБЧЕНКО

ЩОДЕННИК

30. 3. (1944)

Лесик кашляє дедалі гірше. Сьогодні поведу до лікаря. Вранці приїхав той молодик, що їхав зі мною зі Львова. Він уже привіз дружину, виїхав зовсім зі Львова. У Львові паніка. Втікачі атакують потяги, їдуть на приступцях та на дахах. Більшовики за 50 кілометрів від Львова. Взяли вже Коломию, Чернівці, Яси. Д. досі нема і речей моїх, які він надав зі Львова багажем, також досі нема. Невже пропадуть? Що ж я тоді робитиму? Там же одяг, взуття, постіль, трохи білизни. Коли б не дитина — плювать на це все. Але з дитиною рушати далі в невідому путь без найпотрібнішого — це ж неможливо!

От і докотились ми до краю: лишається невеличкий клаптик землі, заселеної українцями, а далі... далі прірва. Чужина постає переді мною, як темна безодня, у яку я не хочу, не хочу ні за що стрибнути. А що ж зробити? Дійсність вимагає і наказує зберегти себе. Не страх, ні. Я вже нічого не боюсь. Але я мушу ще якийсь час прожити, щоб переможцем вернутись до Києва.

Сьогодні під час обіду зустрів Гай-Головка. Розповідає про Львів дуже неприємні історії. Кілька днів тому був напад 7 озброєних поляків на літературний клюб між 7-8 год. вечора. Пограбували всіх, хто там був. Декого побили. Частина письменників і літ. клюб виїхали до Турки. Він їде на Криницю.

Вчора я оглянув місцевий музей. Є цікаві речі, але є й хаотичність в їхньому розподілі. Знайомство з малярем Ґ., що керує цим музеєм. На квартирі у Ґ., оглядини його малюнків. Символіст, аж містик. Пензель тяжкий, мазок умисне спримітизований, але все це, однак, має своєрідний характер і безперечно, овіяне подихом обдарованости. А сам він — видко, занидів, засох у цій задушливій галицькій провінції, хоч в основі — людина допитлива, з думкою, з похватом до нового життя. Багато цікавого розповів мені про Лемківщину та лемків, а крім того про галицьких "прихильників" мистецтва і „меценатів", що є здебільшого набитими йолопами й анальфабетами, або безоглядними шахраями й спекулянтами. У нього, видко, дуже болісна травма, завдана йому землячками.

2. 4. (1944)

Неділя. Сонце. Сліпучий сніг. Зранку морозець. На сонці тане. Краплі. Квітневі краплі. З вікна готелю: подвір'я арбайтсамту, де вчора було кілька лемків-селян, взятих на роботу до Німеччини, серед них — півідіотична дівка в легенькому полотняному одязі, що дуже хотіла пити, але боялася взяти води з приміщення, де німці, і намагалась напитись з-під ринви, якою ледь сочилась розтала снігова вода; а ще п'яний парубок, що всіх частував цигарками (широкий і одчайний жест), в тому числі й жандарів, які вели гурт на залізничий двірець; а ще — інтелігентніша жінка з дитиною, яку повезли підводою. Подвір'я, у якому я вчора протягом години спостерігав тяжку драму — ця інтел. жінка не помічала, а я згори з вікна помітив, як її обдурили, продавши їй порожню диктову валізку, співробітники арбайтсамту, як вони хитренько переморгувались, а коли валка рушила, задоволено й одверто реготали, що заробили на ній, прибитій горем, кілька десятків злотих. Жорстокий, страшний світ довкола...

Ну, от. А за подвір'ям цим — садочки і будиночки зійшли в долину. Далі пробують братися з долини другим протилежним схилом, але тут же й зупиняються. Схил опукло виступає навпроти, геть вкритий снігом, а на далеких краях схилу стіною стоїть ліс. Гарно — ліс зараз у сонці має м'якше обарвлення, брунатно-фіялковий, але весь ніби затягнутий імлою. І дуже хочеться туди! Днями я виходив у поле, йшов сніговою стежкою, добре втоптаною, сяяло сонце, перебігав вітрець, степовий, зачіпливий, бадьорливий — і я скинув капелюха, так просто йшов, зраділий, піднесений. Я хотів бодай на короткий час забути про дійсність, яка навалюється грізним тягарем, стискає вже майже безвихідним колом, — і трохи справді я забувся. Сянок має гарні околиці, окремі місця його мені дуже подобаються. Але неможливо все це сприйняти сповна, коли на вулицях день-у-день більше військових машин, що сунуть на захід і везуть немудру побутову мішанину — всяке барахло: пізнаю, пізнаю! Це вже бачив я в Харкові. Яка відстань знаменна — від крайового сходу України до крайового заходу. Все втрачено. Але ми, зрештою, нічого не втратили, бо нічого не мали. Ой, ні! Втратили стільки людей, стільки матеріяльних скарбів! Єдина надія на нашу феноменальну життєздатність і плодючість землі нашої. Я все ж таки вірю в добрий кінець. Не хочу ще гинути. Хапаюсь за життя. Хвороба мене знову починає гнути (воно й не дивно в цих умовах), а я не піддаюсь: вчора почав робити собі промивання шлунку — ще в лікарні навчився сам себе обслуговувати... І добре, що я це почав робити, бо знову є залишки їжі та кваси. Буду боротись до краю. Головне — дієта, але й цього ворога постараюсь збороти. Отак іде людина крізь життя, а на неї звідусіль тільки й чигають неприємності, вороги. Лесика посилено лікую. Йому ніби вже краще. Якось то одіб'ємось!

Вчора зайшов нарешті Д. Речей досі нема, але йому залізничники обіцяли за 2-3 дні їх знайти. Він вірить, що знайдуть. А що мені лишається? Віра ч. 2.

У пресі: заповзяті бої під Станиславовом. Більшовики з успіхом просуваються в Румунію. Але на лінії Тернопіль, Броди, Ковель, хоч і сильно вони тиснуть, особливого успіху поки що не мають. Правда, до Тернополя й Ковеля постачання німецьким частинам довозиться літаками. Значить, вони оточені?

Так чи так, а справи щораз гірші. Видко, біль-

шовики займуть усю Польщу, або й далі посунуть, якщо не станеться якихось кардинальних змін у вищій світовій політиці. Характерно: в Італії майже нема боїв. Комедія! Анекдотична, хоч і досить дражлива, гра.

Я жду невдовзі великих змін. Інтелект мій тут безсилий, але я почуваю їхнє наближення. І дивно: хоч докочуюсь до краю своєї землі, хоч і бачу щодня більшу й чисельнішу втечу моїх земляків через цей же Сянок, хоч потрапляю в дедалі гіршу скруту і дедалі більше виникає на моєму різних ускладнень та неприємностей, але я не гублюся. Я досить спокійний. Я вірю в щось.

(Далі буде)

Наталя ПАВЛУШКОВА

МОЄ СЛОВО ПРО ПРОЦЕС СВУ ТА СУМ-У

(Продовж. з попереднього числа)

Часті допити були самі по собі тортурами, про які не мали уявлення ті в'язні, що їх допитували мало і зрідка. Звичайно, у випадку коли людина на перше ж запрошення сідала і охоче писала все, що від неї вимагалося, то ДПУ за 2-3 рази могло здобути від тієї людини все, що хотіло. Але чим більший спротив робив заарештований і чим більшу вагу клало ДПУ на його зізнання, тим більший натиск на ту людину робили слідчі. Часті і дуже довгі допити були однією з метод слідчих заплутати і змучувати в'язня до краю, щоби заламати його спротив і видушити з нього у який завгодно формі і за всяку ціну як найбільше. Але для того щоб пізнати і збагнути всю силу і витонченість засобів ДПУ, треба було або самому на собі їх відчути, або принаймні бачити на власні очі, як їх уживали. Усі без винятку зізнання ДПУ видушувало в тій чи іншій мірі і відповідно для потреби та значення кожного підсудного. Тому і умови слідства були різні. Коли я сиділа в тюремному льосі ДПУ, я чула сама особисто як на мойому коридорі і на поверсі наді мною катували українців, моїх товаришів, студентів художнього та кооперативного інститутів. Я на власні вуха чула їхні зойки і крики, коли їм відбивали все в середині і переламували ребра! Через перестукування і маленькі записочки, що ми одне одному мимо всього вміли передавати, ствердили вони мені самі, що і як їх катували і що від них вимагали. Вони мусіли свідчити проти С. Єфремова і М. Павлушкова. І це було майже пів року до арешту моїх рідних. Тих кого було призначено до відкритого процесу так не катували. Але я знаю напевно, що Єфремова, Дурдуківського, Павлушкова, Чехівського і декотрих інших з головних обвинувачених допитували дні і ночі без перерви. Змінювалися слідчі, заарештовані впадали в непритомність, їх приводили до пам'яті і продовжували допити.

Миколу Павлушкова неодноразово водили вночі до гаражу у внутрішньому дворі ДПУ, де звичайно розстрілювали в'язнів. Там заводили мотора одного з авт і над Миколою пророблювали весь церемоніял розстрілу, але після кількох хвилин очікування останньої кулі його знову приводили назад до камери або вели на допит, що переважно відбувалося серед ночі. Крім того, під час арешту М. Павлушков пережив ще особисту трагедію і ця трагедія також була знаряддям у руках слідчих. Щодо погроз розправитися з близькими до заарештованих людьми, якщо заарештовані не згодяться підписати певні зізнання, то ця погроза вживалася в ДПУ взагалі дуже широко. На М. Павлушкова тиснули з цього боку особливо міцно, болюче і винахідливо. Тоді з нашої основної родини з п'яти осіб було арештовано чотири. Це вже само по собі було більше, як погроза. Коли ж слідчі знайшли це за потрібне, щоб вжити ще більшого натиску то був заарештований і останній, що був на волі, п'ятий член нашої родини — О. Ф. Дурдуківська, уже цілком стара і дуже хвора жінка. Це було вже недалеко перед судом і було мабуть потрібне, як останнє психологічне знаряддя проти В. Дурдуківського, С. Єфремова і М. Павлушкова. Але О. Ф. Дурдуківська отримала одразу ж на першому допиті такий страшний сердечний напад і впала в таку глибоку непритомність, що її півмертву одразу привезли назад додому. Її смерть на допиті перед самим показовим судом ніяк не входила в розрахунки ДПУ і навіть могла почасти змішати їхні карти. У цих обставинах особливо важке становище було і Володимира Федоровича Дурдуківського. Його заарештували також, як і його сестру О. Ф. Дурдуківську, тяжко хворою на серце людиною. Під час слідства він жив тільки ліками. Майже після кожного допиту, а часто і під час допитів, мусіли слідчі кликати лікаря ДПУ, щоб не дати Володимирові Федоровичу вмерти. І коли кілька разів його стан здоров'я вже зовсім став безнадійним, до нього привозили з волі відомого проф. Стражеска і той повертав В. Дурдуківського до життя і до нових тортур. ДПУ призначило для нього певне місце на лаві підсудних, користало з його тяжкого фізичного стану, з його знесилення, і воно ж змусило його те призначене йому місце зайняти. Саме для того ДПУ вирвало його тоді з рук смерти. Змушуючи В. Дурдуківського не вмерти передчасно, ДПУ одночасно вживало всіх засобів психічного тиску на тяжко хвору і змучену людину. І все ж таки, ця людина, яку названо в одних споминах цілком безпідставно "слабою ланкою", в її тяжкому стані, обтяжена попередніми свідченнями інших, довший час опиралася сталевому тиску ДПУ!

Визнання С. Єфремова, В. Дурдуківського і М. Павлушкова були підписані після довгих місяців спротиву. Коли знайшли і їм пред'явили їхні ж щоденники, де були записані різні факти й події, стверджені до того ж в багатьох випадках ще раніш попередніми зізнаннями різних осіб, вони опинилися в безвихідному становищі.

Історія цих щоденників така.

До 1929 року мало ще хто уявляв собі цілком справжнє обличчя і межі можливого рядянської поліційної системи. Часи НЕП-и приспали чуйність багатьох людей, крім того процес СВУ був одним з перших показових процесів в СРСР, проведених за зразком тих, що десятками відбувалися потім, як в межах СРСР так і в країнах-сателітах. Тому ні С. Єфремов, ні В. Дурдуківський і ні ще менш того молодий тоді М. Павлушков не уявляли собі всієї небезпеки ведення щоденників. Навпаки, вони як науковці вважали це за свій обов'язок перед історією. Коли почалися виклики до ДПУ різних людей у нашій справі, щоденники були старанно заховані або передані на збереження іншим людям. Але моя рідня не доцінила спритности

і впертости ДПУ в досягненні поставленої ним перед собою мети і тієї ваги, що клало ДПУ саме на їх особи. Коли в інших заарештованих обмежувалися одним, двома, найбільш трьома обшуками, і то у власному мешканні самого або родини заарештованого, у нашій хаті з часу арештів обшуки провадилися раз за разом, систематично протягом цілого слідства і навіть довший час уже після судового процесу і винесення вироку. Десятки слідчих та агентів раптово з'являлися на автах і розсипалися одразу по всіх 9 мешканнях нашого будинку, де крім нас жили також зовсім чужі нам люди, і по всій садибі. У хатах здиралася навіть електрична арматура, зривалися килими та підлоги, перекопувалася земля в садку, у дворі і в надвірних будівлях; перекидалися старі меблі, дрова. Годинами вистукували кожен метр стінок, горища, льохів аж поки не знайшли замурований в одній з стінок щоденник С. Єфремова і на горищі В. Дурдуківського. Третій щоденник, М. Павлушкова, був знайдений у зовсім іншому будинку, де він був доручений на збереження. Ці щоденники дали власноручно написані ствердження тій масі матер'ялу, що вже була нагромаджена в ДПУ з численних допитів численних людей, що викликалися вже ран'ше до ДПУ, з матер'ялів стеження за всіма учасниками СВУ, що провадилися теж не менше як за два із половиною роки до початку арештів. Уже потім дізналися ми, що напроти нашого будинку на поверсі, що був нар'вні з нашим домом, поселена людина і що там був постійний пункт нагляду за нашою родиною. Що на обох перехрестях з обох боків вулиці постійно стояли пости шпигів, що нотували напрямок руху з нашої хати, крім тих шпигів, що відповідали за кожного з нас зокрема.

Таким чином усе було висліджено, занотовано і перевірено в десятків, а може і сотень людей. Зізнання були фактично написані до арешту і зіграли ролю вже механічного оформлення всього попередньо добутого ДПУ матеріялу, спостережень і допитів. За цих обставин дальші заперечення не мали рації. Це й була головна причина зізнань С. Єфремова, В. Дурдуківського і М. Павлушкова. Але мимо того, підписані були ці визнання ними і багатьома іншими з верхівки лише коротко перед їх переводом до Харкова.

Говорячи про хід слідства не можна оминути і методи провокації з боку ДПУ. Ці провокаційні методи безумовно існували і до і після процесу СВУ. Так, наприклад, після закінчення слідства в справі СВУ самими заарештованими були встановлені факти підробки "зізнань" декотрих людей під час слідства. Запровадилася ця метода так: фальшиві визнання з фальшивими підписами пред'являлися окремим особам. Ті, думаючи, що заперечення вже зайві, давали свої зізнання. Після того на підставі правдивих зізнань тих осіб бралися вже зізнання від тих, чиїми фальшивими зізнаннями оперували раніше. Але лінію поведінки на суді, не тільки Єфремова, Дурдуківського, Павлушкова, але також і Чехівського і деяких інших, витичили цілком інші обставини.

Приблизно в кінці слідства я оголосила голодовку з вимогою щоб мені дали побачення з дядьками і братом. Цього побачення я добилася і в присутности головного слідчого Брука, хоч і дуже коротко бачила кожного окремо: С. Єфремова, В. Дурдуківського і М. Павлушкова. Нас попередили що говорити можемо тільки кілька хвилин і то про здоровля. А все ж ми зуміли порозумітися. Коли брата виводили і я попри заборону кинулася обійняти його, він устиг прошепотіти мені в ухо, що вони мусять так поводити себе, щоб врятувати життя тим, хто був заарештований, але не призначений до відкритого процесу. До речі — по справі СВУ було заарештовано тисячі людей з усіх кутків України. І не тільки інтелігенції, але багато селян і робітників також. Особливо багато було ув'язнено селян з Полтавщини, а робітників з Кременчуга, Дніпропетровська та Запоріжжя. Не знаю, чи були всі ті люди дійсно членами СВУ і СУМ-у, але всі вони безперечно жили саме тими ідеями, у яких обвинувачували СВУ на процесі. **Це доказ того, що ідеї СВУ були ідеями широких мас українського народу.** Цих людей не судили відкрито, але не тому, що вони не заламалися. Більша частина з них під жорстоким фізичними тортурами дала свої підписи під зізнаннями. Їх не судили відкрито тому, що влада не хотіла показувати того, що ідеї СВУ були ідеями українських працюючих мас, не хотіла показувати СВУ як масову організацію. Цікаво те, що пізніш у розмовах з деякими з цих людей я дізналася, що багато з них було заарештовано задовго до арештів головних обвинувачених на процесі.

Через деякий час по побаченні я довідалася, що головний слідчий Брук поставив верхівку СВУ перед ділемою: або керівні особи з СВУ визнають себе винними на відкритому суді і тоді ДПУ зменшать кари для тих тисяч в'язнів, доля котрих залежала не від суду, а від трійки ДПУ, або — в противному разі, — ті люди будуть усі знищені. Я чула від своїх родичів, що спершу вони в ці обіцянки ДПУ не вірили зовсім.

Місяць за місяцем тривав психологічний наступ слідчих. Безперервні допити. Ночі без сна, у найвищому напруженні всіх розумових, душевних та фізичних сил. Жадної вістки з волі, жадного свіжого вільного слова, тільки вмовляння слідчих, як ті безперестанні краплі дощу, що навіть камінь довбуть, до виснажених нервово, до краю змучених людей. У таких умовах людина звичайно губить почуття реальности і врешті заплутується в розкинутих на неї тенетах. Але й тут боротьба ще тривала!

Уже цілком при кінці слідства до Єфремова, Дурдуківського й Павлушкова з'явився несподівано тодішній нарком внутрішніх справ України Балицький. Є підстави думати, що він відвідав також і деяких інших з головних підсудних. Розмову з в'язнями Балицький провадив віч-на-віч. Він відрекомендувався українцем з Галичини і ствердив заяву слідчого Брука, що доля багатьох тисяч людей залежить від поведінки верхівки на процесі. Усі вони — і С. Єфремов і В. Дурдуківський і М. Павлушком — розповідали потім на побаченнях О. Ф. Дурдуківській і мені кожен зокрема, що Балицький навіть апелював до їх національних почуттів. Він підкреслював те, що єдиний рятунок і можливість полегшення для заарештованих у справі СВУ тисяч людей є в тому, щоби відбувся відкритий процес. Але цей процес може відбутися лише тоді, коли верхівка СВУ цілком забуде за себе особисто і буде себе відповідно до показових процесів тримати. Лише тоді українське ДПУ зможе послабити присуди своїх "трійок" для тих, хто на процесі не буде. Дуже цікаво, що С. Єфремов та Дурдуківський і Павлушков були під враженням, що Балицький говорив до них щиро. Особливо довго Балицький розмовляв з Миколою Пав-

лушковим, доказуючи йому що не можна губити життя заарештованої молоді за хвилеві героїчні пози на суді. Після цієї візити Балицького головним обвинуваченим стало вже цілком ясно, що процес у тому чи іншому складі підсудних, а мусить конче відбутися і дальші відмовлення і спротив з їх боку може мати наслідком лише дальші арешти, додаткові жертви і катуваня ще більшої кількости людей. І до цього часу лишається таємницею чи у Балицького під мундиром чекіста справді раптом заговорило українське серце, чи він тільки хотів забезпечити потрібний для влади перебіг процесу і тим вислужитися перед Москвою. Але, щоб бути справедливим і до ворога, треба відзначити, що в деякий мірі Балицький свою обіцянку виконав. Багатьом з тих, що проходили не через суд, а через колегію ДПУ, уже після процесу, замість розстрілів дали по 10 років, з 10-ти років знижували покарання на 8, на 5 років. Особливо це торкалося молоді.

Ось що було підставою поведінки головних підсудних на Харківському працесі.

Це було останньою з їх боку спробою обмежити спалах терору і послабити тягар покарань для великого числа оскаржених. Саме тому Єфремов, Дурдуківський і Павлушков кожен у свойому останньому слові нагадували, з притиском казали і підкреслювали, що лише вони самі персонально відповідальні за справу тих людей, що їх обвинувачують у приналежности до СВУ, просили покарати їх, як керівників СВУ, особисто, а для інших просили не вживати або зменшити кари.

Чесність з собою не порожні слова.

(Закінч. в наступному числі).

Л. ХАТІАШВІЛІ, С. ХУЦІШВІЛІ

Українсько-грузинські літературні зв'язки

(Лист із Тбілісі)

Традиційною стала дружба між Україною і Грузією, початок якої лежить в далекому минулому, коли, змушений покинути межі своєї вітчизни, знайшов в Україні притулок і свою другу вітчизну великий поет Грузії Давид Ґурамішвілі. Книга віршів Гурамішвілі ("Давітіані") перша знайомила грузинів з безмежними степами України, з гостинністю, героїзмом і відвагою її народу.

Українське життя сповнило пристрастю багато поетичних творів Давида Гурамішвілі. Грузинський поет полюбив Україну і до кінця свого життя залишився жити на українській землі. А нащадкам залишив шедеври художнього слова, овіяні братерством і дружбою.

Творчість Давида Гурамішвілі — перший яскравий вияв співдружби двох народів: грузинів і українців.

Широко відома дружба двох поетів — українського і грузинського — Тараса Шевченка і Акакія Церетелі.

Українська поетка Леся Українка створила в Грузії свій найкращий твір — віршовану казку-феєрію "Лісову пісню".

Пам'ятник Давиду Гурамішвілі в Миргороді і пам'ятник Лесі Українці в Сурамі є символами міцної дружби двох народів.

В пам'яті грузинського поета Акакія Церетелі навіки залишились петербурзькі зустрічі з великим Кобзарем Тарасом Шевченком. Думки Шевченка начебто ставали основою творчості грузинського поета.

Прекрасну традицію зв'язку між кращими представниками різних народів, що населяли Росію, продовжила різночинна інтеліґенція.

В 60-70 рр. XIX ст. багато грузинів училося в Київському вищому духовному училищі. Серед них був майбутній видатний грузинський педагог і співробітник групи Іллі Чавчавадзе — Яків Гогебашвілі, який виявив чималий інтерес до життя, культури та літератури українського народу. Саме він вперше висловив думку про необхідність перекладів творів українських письменників і поетів на грузинську мову.

"Незважаючи на тяжку долю, яка припала Шевченкові, — писав Я. Гогебашвілі, — він створив на своїй рідній мові поетичні твори, які тепер перекладаються на інші мови і з великим інтересом читаються. Раджу нашим поетам збагатити нашу літературу перекладами творів Шевченка. Ці переклади треба друкувати в журналах і газетах, а згодом видати окрему збірку".

Збірку віршів Шевченка грузинський читач одержав тільки в наш час.

* * *

У 70-х рр. XIX ст. в Києві жив і вчився майбутній грузинський письменник Ніко Ломоурі (1852-1915). З метою ознайомлення грузинської громадськості з життям українців він надіслав у 1875-1876 рр. чимало кореспонденцій у грузинську газету "Дроеба" ("Час"), які викликали інтерес до України.

У Києві Н. Ломоурі написав свій перший видатний твір "Алі" ("Русалка", 1878 рік), в якому розповів про безпросвітнє життя грузинського селянства. Цей твір був сприйнятий з великою радістю грузинськими читачами.

Н. Ломоурі проявив великий інтерес до творчості великого українського поета Т. Г. Шевченка. У 1875 році він писав редакторові газети "Дроеба" Сергію Месхі: "Зараз працюю над перекладом... чудової поеми Шевченка".

Переклад цієї поеми ("Наймичка") був закінчений у 1877 році, а через чотири роки вона була опублікована в п'ятому номері журналу "Іверія" за ініціятивою видатного грузинського громадського діяча Іллі Чавчавадзе.

Перекладач зробив коротке, але важливе пояснення: "Тарас Шевченко — видатний поет Малоросії".

Ілля Чавчавадзе — видатний діяч революційно-демократичного та національно-визвольного руху — з задоволенням опублікував поему Шевченка в перекладі Н. Ломоурі.

Н. Ломоурі надав поемі Шевченка звучання грузинського вірша. Імена дійових осіб були замінені на грузинський лад, і у виклад поеми внесено епічний тон грузинського фольклору з використанням форми восьмискладового, грузинського "шаірі" (поширений розмір вірша).

Незважаючи на великий інтерес до демократичної поезії, грузинським письменникам не завжди вдавалось

перекладати українську демократичну літературу. Царська цензура всіляко перешкоджала зближенню і зміцненню дружби народів. Та передові грузинські письменники все ж працювали над перекладами українських поетів і знайомили грузинського читача з художньою літературою братнього народу.

У 1886 році Мамія Гуріелі (1836-1891) переклав на грузинську мову вірш Шевченка "Минають дні, минають ночі...", який був надрукований у журналі "Театр" ч. 38 за той же рік.

Мамія Гуріелі, представник пізнішого періоду грузинського романтизму, у цьому творі Тараса Шевченка знайшов ноти, співзвучні його душевному настрою.

У своєму вірші Шевченко говорить про страшний сон, у якому перебуває трудящий народ:

Минають дні, минають ночі,
Минає літо; шелестить
Пожовкле листя; гаснуть очі,
Заснули думи, серце спить.
І все заснуло... І не знаю,
Чи я живу, чи доживаю,
Чи так по світу волочусь,
Бо вже не плачу, не сміюсь...

Страшно піти в життя, нічого не зробивши, не залишивши після себе ніякого сліду:

А ще гірше — спати, спати,
І спати на волі —
І заснути навік-віки.
І сліду не кинуть
Ніякого: однаково,
Чи жив, чи загинув!..

Поет, співець братньої любові й гуманізму, говорить про високе призначення мистця: боротьбу, бурхливе життя, щоб "серцем жити і людей любити".

Цей вірш Шевченка був настільки співзвучний поглядам і настроям самого Мамія Гуріелі, що, майстерно перекладений поетом, став органічною складовою частиною його творчості.

Дякуючи перекладам, найпопулярнішим з українських поетів у Грузії був Тарас Шевченко. Та це й зрозуміло.

Творчість Шевченка для кращих синів грузинського народу була засобом боротьби проти царизму.

Усе життя і творчість великого сина українського народу були прикладом важких страждань в ім'я безмежної любові до вітчизни, прикладом непримиренної боротьби з несправедливістю.

Та грузинські поети і письменники не задовольнялись перекладами лише Тараса Шевченка. Поруч з перекладами ліричних та епічних творів великого Кобзаря в кінці XIX ст. відомим грузинським педагогом, громадським діячем і поетом Силованом Хундадзе був зроблений переклад уривку "Віють вітри, віють буйні" з п'єси І. П. Котляревського "Наталка Полтавка" і вміщений у двох грузинських періодичних органах того часу: в газеті "Іверія" і в журналі "Квалі" за 1893 рік.

У 90-х рр. XIX ст. відомим громадським діячем Давидом Месхі була перекладена п'єса Г. Ф. Квітки-Основ'яненка "Шельменко-денщик".

Треба сказати, що переклад цієї п'єси був викликаний бажанням грузинської громадськості познайомитися з творами української драматургії. Якщо до цього часу увагу перекладачів привертали здебільшого поетичні твори українських письменників, то в кінці XIX ст. зріс інтерес і до творів драматичних. І хоч світогляд Г. Квітки-Онов'яненка далеко не відповідав демократичним тенденціям грузинського театру, проте переклад його п'єси — подія знаменна. Згодом Тбілісі відвідала група українських акторів, яка познайомила грузинського глядача з досягненнями української театральної культури.

На початку XX ст. в Грузії стала широко відома постать великого Каменяра, письменника-демократа Івана Франка.

Над перекладами творів Івана Франка працювало кілька талановитих перекладачів, завдяки яким цей видатний український поет, письменник і драматург став близьким і любимим для грузинського народу.

Одним із перших перекладачів творів Івана Франка був поет-демократ, співець робітничої кляси Іродіон Евдошвілі (Хоситашвілі, 1873-1916).

І. Евдошвілі — своєрідне й видатне явище в грузинській літературі на межі XIX і XX ст. Поет-демократ не міг примиритися з дикою системою царського самодержавства. Особисте життя І. Евдошвілі було сповнене страждань. Представники монархічної системи часто глумились над ним; декілька разів він був висланий за межі Грузії, приречений на жалюгідне існування. У його душі зростав протест проти нелюдської експлуатації, визиску та гноблення, проти царизму. Всю силу свого поетичного таланту І. Евдошвілі віддав на захист інтересів трудящих мас.

У творах Івана Франка І. Евдошвілі бачив правдиве відображення життя не тільки українського народу, а й свого грузинського. Тому він і взявся за переклади його творів, перший знайомив грузинського читача з творчістю великого Каменяра.

Поряд з перекладами поетичних творів Івана Франка, виконаними в основному І. Евдошвілі, були зроблені переклади з оповідань письменника: "Добрий заробок" та "Малий Мирон"; згодом ще оповідань "Сам собі винен" — переклад К. Джапарідзе і "На дні" — переклад Н. Кіпіані.

У справі популяризації українського художнього слова в Грузії велику ролю відіграло відзначення в 1911 році передовою грузинською громадськістю 50-річчя з дня смерті великого поета-революціонера Тараса Шевченка.

Під час ювілею в Тбілісі Акакій Церетелі прилюдно став на коліна перед портретом Т. Шевченка і цим виразив глибоку любов грузинського народу до поневоленого братнього українського народу. Він же розповів присутнім про свої зустрічі з Шевченком.

А. Церетелі звернувся до українців, присутніх на ювілеї, з гарячим патріотичним закликом: "Любіть вашу вітчизну і рідну мову так, як любив її покійний Шевченко, і це буде найкращим і нерукотворним пам'ятником йому".

У честь ювілею багато грузинських поетів, кращих майстрів художнього слова приймали участь у перекладі творів Шевченка, завдяки чому широкі маси читачів одержали можливість ще глибше познайомитися з творчістю Шевченка, а через нього — з життям українського народу.

Грузинські поети Силован Хундадзе, Доментій Томашвілі, Михайло Кінцурашвілі, Сандро Шаншіашвілі, Домініка Еріставі (Гандегілі)), Барбаре Хоситашвілі (Бабіліна) та багато інших переклали твори Шевченка, які друкувались у тодішніх грузинських газетах.

Багато віршів Шевченка було покладено на музику

грузинськими композиторами і вони стали справжнім надбанням грузинської культури.

У дні ювілею педагог і громадський діяч А. Гарсеванішвілі читав прилюдні лекції про життя та творчість Шевченка, наводячи, як ілюстрації, переклади його ліричних творів.

Таку велику роботу виконали громадські діячі, поети і письменники Грузії у справі популяризації української літератури в дожовтневий період. Звичайно, вся ця робота не мала систематичного характеру і не могла в той час бути іншою. Ні грузинам, ні українцям царське самодержавство не давало можливості провадити постійну роботу по зближенню цих народів. І тільки ціною великих зусиль, прориваючись крізь заборону цензури, грузинський читач пізнавав силу художнього слова інших братніх народів.

* * *

Якщо до революції дружба українців і грузинів виявлялася лише у вигляді зв'язків окремих представників двох народів, лише на основі культурно-літературних взаємих, то в наш час ця дружба прийняла справжній народний характер. Із вузьких, чисто літературних взаємин, вона вилилась у широку і міцну дружбу всіх трудящих: згадаймо дружбу українських і грузинських колгоспників, сталеварів Руставі і Запоріжжя, Нікополя та інших металургійних центрів України.

В період інтенсивного розвитку грузинської радянської літератури одне з важливих місць займають переклади творів українських поетів і письменників.

Грузинські бібліотеки прикрашаються іменами видатних представників української літератури. Поруч з творами Іллі Чавчавадзе, Акакія Церетелі, Важа Пшавели та ін. стоять "Кобзар" Тараса Шевченка, оповідання Івана Франка і збірник ліричних творів Лесі Українки.

Замість лише поодиноких перекладів творів українських письменників у минулому, тепер — цілі видання.

У зв'язку з 125-річчям з дня народження Т. Шевченка в 1939 році на сторінках грузинських періодичних видань було надруковано багато перекладів ліричних творів і поем Шевченка, вийшли окремі книги.

Тарас Шевченко на повний голос заговорив грузинською мовою.

У 1936 році була видана поема Шевченка "Катерина" у перекладі Симона Чіковані; в 1937 році надрукована поема "Сон" у перекладі Давида Гачечіладзе, у цьому ж році вийшов у світ збірник віршів і поем і окремою книгою поема "Кавказ"; в 1938 році Колау Надірадзе переклав "Гайдамаки" Шевченка, а в 1939 році окремою книгою вийшла збірка поем Тараса Шевченка, куди ввійшли "Катерина", "Сон", "Кавказ", "Москалева криниця" та ін. Їх перекладали: С. Чіковані, К. Лорткіпанідзе, І. Мосашвілі, І. Абашідзе та ін.

Виявом глибокої любови до творчості Тараса Шевченка і до української літератури взагалі був колективний труд грузинських письменників — переклад "Кобзаря" в 1939 році.

Більш як на 400 сторінках книги вміщена більша частина творів Шевченка. Усі переклади, зроблені до революції, були виконані наново. Тут приймали участь: Іло Мосашвілі, Симон Чіковані, Костянтин Лорткіпанідзе, Мікел Патарідзе, Григол Цецхаладзе, Іраклій Абашідзе, Олександр Абашелі, Валеріян Гапріндашвілі та ін. Видання грузинською мовою "Кобзаря" було великою перемогою майстрів грузинського художнього слова.

У цій книзі збережені розмір і звучність оригіналу, його художні особливості, з допомогою яких грузинський читач знайомиться із змістом твору.

У грузинських перекладах відчувається шевченківський настрій, видно красу українських степів, безрадісне життя українського селянина-кріпака, видно жорстокість панів-кріпосників.

У грузинських перекладах відчувається той вогонь, який палав у серці Шевченка, той дух боротьби, який був джерелом створення багатьох його віршів. Грузинський читач чує гнівні заклики "Кавказу", "Заповіту" й інших блискучих поетичних творів поета, натхнених любов'ю до вітчизни.

Грузинський читач яскраво уявляє минуле й сучасне України, Дніпро, Київ, запалюється любов'ю до трудящого народу та ненавистю до ворога, так глибоко й майстерно переданими грузинськими перекладачами.

Наслідком систематичної перекладницької діяльности можна вважати й те, що сучасні грузинські письменники та поети, відчуваючи всезростаючі потреби свого читача, працюють над перекладами цілого ряду творів українських письменників.

У 1931 році з передмовою Пантелеймона Чхиквадзе був надрукований переклад повісті "Голубі ешелони" Петра Панча, у якій яскраво, на фоні нових соціяльних і політичних явищ, змальовано руйнування і знищення старих, віджилих поглядів.

У суворі дні Великої Вітчизняної війни грузинські письменники не припиняли роботи над перекладами творів українських письменників. У 1941 році було надруковано поему Івана Франка "Мойсей" у перекладі К. Лорткіпанідзе і Р. Гветадзе. Того ж року вийшов збірник перекладів віршів і поем Миколи Бажана з передмовою Левана Асатіані. У перекладах брали участь Р. Гветадзе, С. Чіковані, К. Лорткіпанідзе, В. Гапріндашвілі, А. Машашвілі (Мірцхулава), І. Мосашвілі і ін.

Голос видатного поета сучасної української літератури в перекладах грузинських поетів лунає з такою ж силою, як і на рідній мові. Перекладачі використали багатообразність грузинського і українського клясичного вірша, і твори М. Бажана стали доступними грузинському читачеві і впливають на розвиток його світогляду.

У 1942 році ще раз видається збірник перекладів оповідань Івана Франка, куди ввійшли: "Історія одної конфіскати", "До світла", "На роботі", "Вугляр", "Малий Мирон", "Грицько" та ін. А в 1946 році була видана повість "Борислав сміється" (переклад Вано Цукулідзе).

У 1951 році в перекладі Раждена Гветадзе вийшла книга Василя Козаченка "Нові Потоки", в яку ввійшли повісті "Золота осінь" і "Нові Потоки".

Грузинський читач з особливою любов'ю ставиться до творів української поетки Лесі Українки, яка останні роки свого життя провела під небом Грузії. Тут вона написала кілька кращих своїх творів, тут закінчила своє коротке, але прекрасне життя.

Збірка творів Лесі Українки грузинською мовою вийшла двічі: в 1949 і в 1952 роках.

Кращі сучасні грузинські поети: Іраклій Абашідзе, Григол Цецхаладзе, Васо Горгадзе, Маквала Мревлішвілі, Ражден Гветадзе, Сандро Шаншіашвілі, Віктор Га-

бескірія, Іло Мосашвілі, Давид Гачечіладзе, Олександр Гоміашвілі, Олександер Куратели, — автори цих перекладів — з великою ретельністю працювали над ними і домоглися того, що Леся Українка оволоділа серцем грузинського читача.

Більше ста ліричних творів, поема "Давня казка" (переклад Г. Цецхаладзе), віршована казка-феєрія "Лісова пісня" (переклад Р. Гветадзе) і драма "У пущі" (переклад А. Мірцхулава) ввійшли в книгу перекладів творів Лесі Українки за 1952 рік.

Громадська лірика Лесі Українки, сповнена глибокого патріотизму, почуття безмежної любові до своєї вітчизни, насичена ідеалами прекрасного майбутнього, так же пристрасно звучить грузинською мовою, як і рідною.

У перекладах збережено і розмір віршів, їх епічний тон і палкі ліричні почуття.

Майстри грузинського художнього слова піднесли переклади творів Лесі Українки до рівня оригінальних і зробили їх вкладом у скарбницю славної своїми традиціями грузинської літератури.

Грузинський читач на своїй рідній мові читає твори патріотки-революціонерки, знайомиться з настроями поетки, життя якої було віддане на служіння своїй батьківщині, знайомиться з скорботним тоном її віршів, який є наслідком незадоволення соціяльно-політичним устроєм того часу, знайомиться з її мужньо-героїчними закликами до визволення трудящих.

29 травня 1953 року в Тбілісі вийшов номер грузинської "Літературної газети", присвячений творчості українських радянських письменників, під гаслом: "Хай живе дружба між народами нашої країни!"

У газеті були надруковані твори: "Ліс" Максима Рильського (переклад Хута Берулава), "Дружба" Олекси Ющенка (переклад Нодара Гурешідзе), "Ми друзі навіки!" Дмитра Білоуса (переклад Нодара Гурешідзе), "В гостях у Руставелі" Степана Крижанівського (переклад Отара Челідзе) та ін.

У газеті були вміщені також переклади оповідання Олеся Гончара "Дорога за хмари" і двох дитячих оповідань Василя Кучера "Лебідь" і "Вогник" (переклади Л. Хатіашвілі і Р. Баркалая).

У журналі "Дроша" ("Прапор" ч. 8, 1953 р.) надруковано статтю Любомира Дмитерка про сучасну українську літературу. Автор розповідає грузинському читачеві про зростання братньої української літератури, про досягнення поетів і письменників Радянської України. "Дроша" публікує також ліричний вірш Максима Рильського "Партія" в перекладі Іраклія Абашидзе.

Нещодавно грузинська громадськість одержала нове видання творів Тараса Шевченка. Під редакцією Симона Чіковані державне видавництво Грузинської РСР вдруге видало "Кобзаря". І це нове видання творів і поем Тараса Шевченка було радо зустрінуте читачами. Грузинські перекладачі творів Тараса Шевченка вдруге стали перед судом грузинського радянського читача, поети-перекладачі вдруге витримали іспит перед радянською громадськістю, зміцнюючи дружбу між народами України і Грузії.

Говорячи про переклади на грузинську мову творів українських письменників, окремо треба відзначити переклади драматичних творів українських драматургів і головним чином п'єс Олександра Корнійчука "Платон Кречет", "Загибель ескадри", "Богдан Хмельницький" та ін. Ці драматичні твори йшли і йдуть на сценах академічних театрів Грузії. Деякі з них були перекладені на грузинську мову такими видатними діячами грузинської сцени, як Шалва Дадіані (переклав "Богдана Хмельницького"). П'єси О. Корнійчука завжди цікавили грузинського глядача, і грузинська театральна критика щоразу відзначала високу художність і ідейність прекрасних творів українського радянського драматурга. На грузинській сцені були поставлені п'єси "Майстри часу" І. Кочерги, "Платон Кречет", "Калиновий гай", "Загибель ескадри" О. Корнійчука (переклад двох останніх п'єс зроблений грузинським актором Георгієм Проніспірелі).

Таким чином, література братнього українського народу, прекрасні традиції її клясики і творчість славних представників літератури радянської епохи знайомі і близькі грузинському читачеві. Вона стала складовою частиною культури Грузії. Грузинський читач знайомиться з національною по формі і соціялістичною за змістом українською літературою, з минулим і сучасним українського народу, з його побутом, прагненнями і інтересами.

Але, незважаючи на велику творчу роботу, виконану грузинськими письменниками над перекладами творів української літератури, значна частина творів українських письменників минулого і сучасного не перекладалась.

Грузинський читач поки що не може судити про окремих представників української літератури, не має повної уяви про шляхи її розвитку.

Обов'язком грузинських і українських письменників та істориків літератури є створення хоча б короткого курсу історії української літератури на грузинській мові та історії грузинської літератури на українській мові, а також видання хрестоматії цих літератур на обох мовах.

("Вітчизна", ч. 12, 1953, Київ)

Статтю містимо з дуже незначними скороченнями (скорочуємо лише обов'язкову в таких випадках радянську алілуйщину).

Грузія не тільки наш сусід, а й один з поважних союзників у боротьбі з російським окупантом, тому вважаємо, що ця стаття варта уваги наших читачів. Тим більше, що це буде чи не перша стаття на цю важливу тему в нашій еміграційній пресі. **Ред.**

НАРАДА ЛІТЕРАТУРНОЇ МОЛОДІ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

В Луцьку відбулася нарада молодих літераторів Волинської області. Доповідь про роботу і завдання обласного літературного об'єднання зробив М. Олійник. Члени об'єднання взяли активну участь в обговоренні доповіді.

Мах, Богачук, Іщенко, Михайлов, Романчук, Колесниченко, Кмецинський, Гребенніков гостро критикували бюро літературного об'єднання за пасивність. Рідко проводились творчі засідання та обговорення творів початківців, мало уваги приділялося ідейно-творчому навчанню молодих письменників. У виступах відзначалось також, що Спілка радянських письменників України приділяла волинському літоб'єднанню недостатню увагу.

Під час наради відбулись семінарські заняття секцій поезії та прози. На них були відзначені цікаві твори Богачука, Кащенюка, Маха, Михайлова та Іщенка.

В роботі наради взяли участь письменники С. Мішура, М. Гірник та В. П'янов. ("Літ. Газета")

Олекса ПОВСТЕНКО

ЦЕРКВА СВ. АНДРІЯ ПЕРВОЗВАННОГО В КИЄВІ

На чудовій, мальовничій старо-київській горі — на місці колишнього великокняжого акрополю, де тепер височить прекрасна будова Андріївського собору, ще р. 988 вел. князь Володимир Святославович спорудив церкву св. Василя.

За дохристиянського часу княжої України-Русі на цьому місці стояло різблене зображення поганського бога Перуна, який після хрещення Русі, за наказом великого князя Володимира був скинутий у Дніпро.

Церква св. Василя проіснувала до XII ст.; в XI ст. (1086 р.) Вел. князь київський Всеволод Ярославович, у зв'язку з відомою легендою про проповідь на київських горах св. апостола Андрія Первозванного, споруджує поруч з цією церквою Андріївський або Янчин манастир для своєї дочки Янки (Ганки), яка побувала в Царгороді і сама там довідалась про пророцтво св. апост. Андрія Первозванного, що "на цих горах возсіяє Благодать Божа".

Про заснування цього манастиря і будову тут церкви св. Андрія літопис говорить: "Всеволодъ заложи церковь св. Андрея, створи у церкви тоя манастирь, въ немь же пострижеся дщи его дѣвою, именемъ Янька. Сія Янка, совокупивши черноризици, пребывавшие съ ними по манастирскому чину". (Лаврент. літоп.).

За даними літопису в цьому манастирі Янка влаштувала для своїх черниць школу співів, вишивання і ткацтва, де, можливо, виготовлялись коштовні вишивані та ткані вироби ("порти"), що вивозились з Києва, як свідчать середньовічні джерела, на схід і на захід у сусідні й віддалені країни. Про церкву св. Андрія Янчиного манастиря не маємо жодних відомостей з часу першої монгольської навали 1240 р.

На місці церкви св. Василя, що очевидно, була зруйнована або згоріла, князь Мстислав Галицький збудував 1215 р. Хрестоздвиженську церкву, на спогад поставленого тут св. апостолом Андрієм хреста. Хрестоздвиженська церква проіснувала до XVIII ст.; про неї згадується в описі Київського замку половини XVI ст.

Наприкінці XVI ст. (близько 1596 р.) цю церкву захопили уніяти і р. 1605 переіменували на Симеонівську, але р. 1633 київський митрополит Петро Могила відібрав її від уніятів і передав на опікування Київському Братському манастирю. У 1640 р. церква знову була посвячена в честь Воздвиження апост. Андрієм хреста.

На початку XVIII ст. (1701 р.) цю церкву знов переіменовано на Андріївську, але вона після цього проіснувала вже недовго; року 1724 вона була зруйнована бурею. У 1820 р., як пише Берлінський, недалеко від

Собор св. апостола Андрія Первозванного в Києві, збудований в 1747-53 рр. за проєктом італійського архітекта Бартоломео Растреллі.

сучасної Андріївської церкви були купи цегли з цієї першої церкви св. Андрія.

Ще в 1724 р. порушувалось питання про будову нової церкви, але ж у зв'язку з турецькою війною 1735-37 рр. виникла потреба пристосувати площу Андріївської церкви на фортеційний бастіон. Отже, питання про будівництво нової церкви св. Андрія відкладалось на довший час аж до приїзду 1744 р. в Київ російської імператориці Єлисавети Петровни. Царицю супроводжував до Києва великий почот, у складі якого були вел. князь Петро Федорович зі своєю нареченою — принцесою Ангальт Цербтською (майбутні наступники Єлисавети — Петро III, та Катерина II), граф Ол. Розумовський та інші особи.

На цей приїзд цариці у вищих українських колах покладались великі надії. Після жорстоких, диких реформ Петра I та уряду цариці Ганни, що не допустив вибору нового гетьмана по смерті гетьм. Данила Апостола, а знову установив управу "Малоросійської Колегії", за царювання Єлисавети Петровни для України наступили певні полегшення. Головну ролю в цьому відограли особисті взаємини цариці з графом Олексієм Розумовським — козаком з Чернігівщини, колишнім придворним співаком у Петербурзі, якого Єлисавета полюбила і пізніше навіть таємно з ним одружилася. Цей впливовий фаворит цариці, бувши одночасно і великим патріотом своєї батьківщини, зумів здобути її симпатії й для України і під його впливом цариця обіцяла відновити гетьманство в Україні, намітивши кандидатом на гетьмана брата Олекси — Кирила Розумовського.

Цілком зрозуміло, що в зв'язку з цим в Україні царицю чекала несподівана урочиста зустріч, яка була досить уміло і надзвичайно ефектовно організована ще на північному кордоні України.

З "Камер-фур'єрського журналу" довідуємось про цікаві подробиці цієї подорожі цариці в Україну. (Цей "Камер-фур'єрський журнал" про подорож цариці Єлисавети в Україну був знайдений в архіві кол. Яготинського маєтку гетьмана Розумовського і опублікований з передмовою В. Щербини під назвою: "Україна і російський уряд в середині XVIII віку" у "Записках Історично-філологічного відділу ВУАН, кн. 6, Київ 1926).

Від гетьманської столиці Глухова, по обидва боки шляху на Київ розташувались для зустрічі високих гостей козацькі полки, при чому перший полк, відсалютувавши цариці шаблями та прапорами об'їжджав позаду декілька вишикуваних шпалерами інших полків, вишиковувався за ними знов з обох боків шляху, теж саме робив другий, за ним третій та інші полки, так утворюючи безперервний ланцюг аж до самого Києва. Перед Києвом, коло села Семиполки царицю зустрів Переяславський полк, а недалеко від Києва, перед с. Димерки — останній з десяти козацьких полків, що зустрічали високу особу — Київський. Тут Єлисавету Петровну зустрів київський генерал-губернатор Леонтьєв з генералами та штабними офіцерами.

Під Броварами царицю зустріла козацька делегація лицарського Запоріжжя — кошовий отаман Яким Ігнатіїв з курінними отаманами і кількома визначнішими козаками, а після київський війт Павло Войнич з міськими старшинами та знатними міщанами.

Перед самим Києвом, на лівому березі Дніпра царицю зустрів "сам" персоніфікований Київ — у вигляді старенького дідуся, у царственному одязі й золотою короною на голові та з булавою в руці. Багато орнаментована й визолочена карета, у якій їхав "царственний старець" була запряжена крилатими кіньми ("піетичними пегасами", як сказано в "Історії Русів"). "Старець-Київ" привітав царицю віршованою промовою й запрошував до своєї столиці. Цими й багатьма іншими церемоніями заправляли студенти Києво-Могилянської Академії.

Цариця пробула в Києві два тижні (з 29 серпня до 12 вересня 1744 р.) й надивилася на різні дива, які їй тут влаштовували вигадливі кияни. Під час свого перебування в Києві Єлисавета Петровна власноручно заклала (9 вересня 1744 р.) на одній з найкращих висот Києва — Андріївській горі — церкву апост. Андрія Первозванного. Виконання проєкту церкви цариця доручила славетньому італійському архітектові, що працював тоді при царському дворі, авторові найкращих будинків царських палаців і церков (Царськосельський і Зимній палаци, Смольський манастир та інші) — Бартоломео Растреллі. За його ж проєктами збудовано в Києві також царський палац та палац О. Розумовського в Петербурзі.

Попередній проєкт Андріївської церкви складений німецьким архітектом Йоганом Ґотфрид Шеделем був відхилений петербурзькою "комісією для строеній". Визначний архітект — Й. Ґ. Шедель працював саме тоді в Києві, проєктував і будував у стилі, співзвучному з українським барокко Лаврську дзвіницю провадив надбудову корпусу Києво-Могилянської Академії, виконав, правдоподібно, й чудову браму Заборовського в мурованій огорожі подвір'я собору св. Софії та інші проєкти й будови тогочасного Києва, але конкурувати з обер-архітектом "двора єя імператорського величества" йому було тяжко і Андріївська церква таки була збудована за проєктом Бартоломео Растреллі, властивім добі чепурного стилю рококо. Зовсім неслушно проф. Дм. Антонович у своїй праці "Deutsche Einflüsse auf die Ukrainische Kunst" (Leipzig, 1942) приписує авторство проєкту київської церкви св. Андрія архітектові Й. Ґ. Шеделеві.

Будівництво Андріївської церкви, яка мала виконувати ролю палацової при царському палаці, що саме тоді будувався в Липках, було доручене архітектові московської "дворцової" контори — Іванові Мічуринові. Церква будувалася дуже довго. Основні роботи були виконані протягом 1747-53 рр., потім настала велика перерва у зв'язку з семилітньою війною (1756-63 рр.) і щойно р. 1767 церква була остаточно викінчена й посв'ячена.

Первісний зовнішній вигляд церкви був трохи відмінний від сьогочасного (кольори фарбування, позолота тощо), однак церква й зараз вражає своїми надзвичайно гармонійними архітектурними пропорціями й деталями. Чудової форми баня, прикрашена круглими вікнами з золоченою різьбою та чепурною підбанею, чотири грайливі, стрункі баштоньки навколо бані, фронтони з золоченими вензелями Єлисавети, ефектне розміщення груп пілястр та колон, з гарно вирізьбленими золоченими капітелями — все це в загальному поєднанні з зеленково-блакитним кольором стін, білими колонами, сріблястою банею й золотавим переливом на різьблених архітектурних деталях приваблює зір своєю шляхетною стрункістю та ажурністю.

Крім того церква вражає красою свого місця розташування на площині високої гори св. Андрія, звідки

відкриваються чарівні краєвиди на всю Дніпрову долину, Поділ та на сусідні гори — Киселівку, Щекавицю та Вишгород.

Всередині (над напівпідвальною частиною) церква також вражає своєю легкістю, прозорістю й вибагливістю оздоблення. Прегарної різьби іконостас, на темновишневому тлі якого вирізблюються золочені обрамлення стилю рокайль, чепурна, багато декорована проповідниця та майстерно виконані образи — роботи О. Антропова, Г. Левицького-Носа та П. Бориспальця — творять дуже гармонійну одноцільність.

Андріївська церква в Києві не порушує своєю мистецькою окремішністю архітектурного напрямку тогочасного Києва, вона доповнює собою бароккові ансамблі київських храмів і становить видатного київського архітекта Ів. Григоровича-Барського на співзвучний їй шлях нового напрямку українського барокко, що виявився в його прекрасному творі — Покровській церкві, розташованій коло підніжжя тієї ж (Андріївської) гори, на якій стоїть і церква св. Андрія Первозванного.

ВИДАННЯ В УКРАЇНІ ТВОРІВ ПИСЬМЕННИКІВ НАРОДІВ СРСР

За даними Книжкової палати УРСР, твори російської художньої літератури за роки радянської влади видавались в Україні 1369 разів загальним тиражем 34 мільйони 337 тисяч примірників. Великими тиражами виходять твори Пушкіна, Льва Толстого, Чехова, Горького, Маяковського. Широке розповсюдження знаходять твори радянських авторів. 21 раз були видані романи Шолохова. 24 рази твори Фурманова, 14 разів — Фадєєва.

268 разів у перекладах на українську мову видавались твори письменників братніх республік: романи латвійського письменника Віліса Лаціса, твори абхазького народного поета Дмитрія Гулія, збірки віршів казахського акина Джамбула, народного поета Дагестану Сулеймана Стальського, твори грузниського драматурга Мдівані та багатьох інших.

Три рази була надрукована в перекладі М. Бажана поема Шота Руставелі "Витязь в тигровій шкурі". 34 рази видавались твори вірменських письменників.

("Літ. Зазета")

20 січня ц. р. в Монтреалі відбулося віче новоприбулих з участю Кардинала П. Леже.

На вічі місцевий відділ СУЖЕРО підніс у дарунок Кардиналові, "Білу Книгу про чорні діла Кремля" та "Острови смерти" С. Підгайного, а хор СУЖЕРО прекрасно виконав українські колядки.

На фото момент передачі книг Кардиналові П. Леже представниками СУЖЕРО, інж. Й. Кудіним та п. О. Канарейським.

П. ВОЛИНЯК

А що в нашому Торонті...

1. Ювілей Івана Тиктора

Я свідомо не вмістив стандартної "ювілейної алілуйщини" про Ів. Тиктора, яка за останні пару місяців прокотилась по майже всій українській періодиці. Не тому, що я Івана Тиктора не люблю чи не ціню його вкладу в нашу культуру. Ні, тільки тому, що саме ціню і люблю, то й хотілося б підійти до цієї події свіжиш.

Нагоду для цього я одержав на ювілейній вечері на честь Ів. Тиктора в літературно-мистецькому клюбі Торонта, що відбулась 18 лютого. На тій вечері зібралось понад сорок осіб людей різних партій і безпартійних. Були серед них і світські й духовні, були представники західніх областей і... були там і представники центральної України. Хай вибачать читачі, що я кажу про себе "були", бо з центру України я був тільки сам один. Скажете дрібний факт? Ні, не дрібний. Випадковий? Ні, хоч того ніхто не плянував, ніхто про те спеціяльно не думав, але так сталося. І хоч я й проти плянового господарства, але чому б тут було не заплянувати? Чому б таки не пробувати шукати стежок з провінційної замкнености? Коли Бог вирішив покарати людство потопом, то він наказав Ноєві взяти в ковчег всі тварини: чистих по сім пар, а нечистих по парі... Плян це чи ні? А чому б і нам не плянувати інколи, хоч би у пропорціях тварин у Ноєвому ковчезі?

Але про Тиктора. Я ціню Тиктора. Я тішусь за нього, що він має щастя, як і я, жити в нашій трагічній, але й щасливій добі українського відродження, у добі нашого самоствердження. У думках промовців на цій вечері, може й підсвідомо, бреніли нотки про цю добу, співалися їй дитирамби. Зокрема, стверджувалось кількакратно, що в день листопадового зриву у Львові 1918 року основна маса західньо-української людности почувала себе руснаками. А вже за яких 10-15 років ця сама маса майже стовідсотково почувала себе українцями. Велику ролю в цьому мусів відограти і визначний західньо-український видавець Іван Тиктор.

І це правда. Тикторові видання, які ніколи не були академічними, а розраховувались на широкі маси народу, відограли тут визначну ролю. І в цьому я вбачаю найбільшу заслугу Ів. Тиктора. Звичайно, дуже приємно було б видавати тільки монументальні академічні твори, які б "творили епоху" в культурі, і тим тільки, просто механічно, увійти в історію. Але Тиктор цим шляхом не пішов. Не знаю, чи то свідомо чи несвідомо, але Тиктор береться за народні видання: він видає щоденник, півтижневики, тижневики, півмісячники, дитячі періодики, масову "Українську біблітеку", і, врешті, я сказав би, монументальні книги, але знову популярні, для широких мас призначені, книги на тему історії України, української культури, українського війська, всесвітньої історії і навіть Святу Євангелію. Всі ці видання Івана Тиктора кладуть солідне підґрунтя для інших видань, бо вони національно освідомлювали народ, підносили його культуру, готуючи читачів для т. з. видань академічного типу.

Різно говорять про Тиктора. Його хвалять, його й лають. Останнє я б відніс за рахунок людської заздрости. Хоч заздріти нема тут чому: Ів. Тиктор нічого не дістав у спадщину, нічого йому ніхто не подарував — усе, що він мав і має, він здобув сам, власною працею й хистом.

Ів. Тиктор досяг вершка в Галичині: він мав не видавництво, а, як кажуть, видавничий концерн. Але поруч з тим він не по-галицьки скромний і простий, а разом і не-погалицьки був людиною рухливою, надзвичайно ініціятивною. Він досконало знав свого покупця, його вимоги, бажання і смаки. Ці його справді небуденні риси і спричинилися до його успіхів.

Опинившись у Канаді, Ів. Тиктор відновляє видавничу діяльність. Важко сьогодні сказати, що з того вийде, бо він сьогодні не так видає, як перевидає. Мені здається, що це не тільки намагання створити видавничу базу, а разом з тим це й намацування ґрунту у нових обставинах і в нових, цілком відмінних від галицьких, часах. Якщо йому вдасться й тут здобути відповідні осяги, чого йому щиро бажаю, то тоді доведеться таки визнати, що в його особі ми маємо справді небуденну людину. Та це залежатиме вже від його хисту добирати собі співпрацівників, вибрати певну "лінію", свій видавничий профіль. У Галичині Ів. Тиктор блискуче відчув не "дух нашої давнини", а дух сьогоднішнього дня. Відчути дух нового сучасного дня та ще в таких складних умовах, у яких ми перебуваємо сьогодні, очевидно буде важче, ніж тоді, але це те, про що не сміє забувати Ів. Тиктор, коли має намір дійти ще більших осягів.

2. Нерушимий союз тьоті Моті з Курська і дядька Тараса з Торонта

Якби хтось догадався запитати мене: яку українську подію ти вважаєш найвизначнішою протягом останнього року, то я не вагаючись сказав би: виставу театральною студією Й. Гірняка "Мини Мазайла".

Справді, подія, яка виходить поза межі буденного. Тож не дивниця, що залі, у яких відбувалися вистави, були вщерть переповнені, а чимало бажаючих мусіли вертатися додому, бо не було змоги не тільки сісти, а й стати. Це доказ, що глядач тужить за справжнім мистецтвом, що він тужить за новим словом і змістом у театрі, і він відчув, що це справжнє мистецтво й нове слово несе йому саме театральна група Й. Гірняка.

Здавалося б, що мета осягнена і українська преса мусіла б привітати Гірняка та його групу з успіхом, мусіла б допомогти цій групі закріпитись на своїх позиціях і розбудувати їх. Та сталось навпаки: усі торонтонтські тижневики навипередки один перед другим намагалися "збити" осяги театру, знищити його успіх у глядача, дискредитувати керівника групи, та саму п'єсу і її геніяльного автора, мученика за нашу волю, М. Куліша. Факти? Прошу! Я дуже люблю факти. Бандерівський "Гомін України" вмістив дві донощицькі рецензії на виставу і ще й додав примітку від редакції, що вона (редакція) також п'єсу засуджує і вважає виставу недоцільною (рецензенти її зовуть "комуністичною блекотою"); католицька "Наша Мета" у довгій рецензії дуже поважно і серіозно запевняє своїх читачів, що у виставі є тільки "пропаґанда московської сили і вищости"; "Наша Держава" (орган гетьманців Д. Скоропадського) містить дві рецензії, у яких називає виставу "фітільовщиною" і запевняє своїх чита-

чів, що Й. Гірняк блукає "попід тином непродуманого (??!) мистецтва"... Що напише "Український Робітник" (орган гетьманців В. Босого) я ще не знаю, але нема сумніву, що й він не відстане від своїх колеґ...

До відома наших позаторонтонських, а особливо позаканадійських, читачів, що всі ці часописи стоять на різних світоглядових (якщо вільно так висловитись) позиціях і один другого нещадно (аж до брутальности!) поборюють у всіх справах, крім одної: у справі оцінки "східняків" і всього того, що походить із "збільшовиченого дикого й варварського сходу". Появилося СУЖЕРО й ОДУМ — більшовики; написав Ів. Багряний роман на 1200 стор., видавши з нього поки що тільки одну шосту частину, — більшовик, комуніст (не чекаючи навіть і на початок та закінчення); видав Волиняк читанку — більшовик, москаль, "чим горщик накипить, тим і пахне"; Хвильовий — матереубивник, хоч цілому світові відомо, що мати Хвильового пережила свого сина (навіть і не почервоніють при цьому!); виставив Гірняк п'єсу жертви російського комунізму М. Куліша — обидва комуністи і поширюють "комуністичну блекоту".

— В чому ж справа? — запитає читач. Мені здається, що я відшукав справжню причину (може й невідому для всіх тих, що так роблять, говорять і пишуть) у листах до мене від одного мого колишнього читача, "безпартійного" бандерівця. Я ті листи зараз зацитую, може декому дещо проясниться і вони візьмуться за розум і совість і кинуть оце шалене гоніння на все, що походить зі сходу славетного Збруча.

Ми з автором цих листів знаємося ще з Австрії і він на початку навіть кинувся було допомагати мені: приєднувати передплатників і кольпортувати журнал, схиляючи мене, звичайно, на "путь праведний". Напочатку я був у нього дуже розумним, чесним, порядним, незламним патріотом, взагалі українцем вищої раси... Коли це все на мене не вплинуло і в "Нових Днях" були видрукувані твори проф. Ю. Шереха, Ів. Багряного та Ю. Дивнича, то я став у нього останньою людиною...

Але пошануймо факти, зацитуємо: "Ні, шановний Пане Волиняче! Номер не пройдьот. Які мотиви спонукали Вас дати саме такий напрям журналу і приголубити "бідних" Багряних і Шерехів і всіх хто "проти..." (В цитатах пунктацію, стиль і правопис подаю за оригіналом. П. В.) Автор запевняє мене, що він не бандерівець, але через одну сторінку пише так: "Хто п. Шерех, п. Багряний, я не знаю. Може про те знає наша розвідка..." Чия це? Моя? Його? Чи може мельниківська? Але ж він каже: "Бандерівці... у нас фактично одна партія... що щось взагалі робить позитивного..." Чи маєте, читачу, сумнів щодо розвідки? Я не маю. Отже, мій опонент робить висновки, що найбільшими ворогами українства є: Шерех, Багряний, Дивнич, Ветухов, Волиняк і Самчук...

Які ж, сказати б, "теоретичні" міркування привели його до цього? Цитуємо далі: "Це правда, що галичани це окремий народець. Але він мізерненький. В Галичині боролись дві тенденції: московська і українська. Українська виграла. Українці дали нам наше національне обличчя: Шевченко і Донцов... Балянс історії виявляє, що найнужденнішою нацією є українська, а що галичане дали себе засимілювати тим же українцям, то не мають чим гордитись. Але мені, галичанинові, стає ніяково на совісті і самопочутті..."

Ясно? **Два народи: завойовник і завойований.** Така "філософія" кермує всіми отими засудами всього "східняцького", себто українського, про які була згадка на початку цієї статті. Я далекий від думки обвинувачувати всіх тих, що так пишуть і діють у свідомій солідаризації з автором цих листів, але **об'єктивно дія скерована в тому напрямкові.** І над цим варто подумати. Не забувайте, що це пише не будь хто, а доктор (філософії чи богословія — не знаю вже напевно). Мені можуть закинути: та ж то виняток, може то який божевільний або що... Але я мав ще й усні пропозиції такого змісту: "Та ж ви порядний хлоп! І чого Вам у ту компанію лізти? Напишіть одну статтю проти Багряного і одну проти Шереха і ми вам три тисячі долярів передплатами й пресовим фондом гарантуємо! Хочете, то лише за одну обіцянку я перший складу сто долярів." Я, щоправда, ще ніколи не продавався, то й тут витримав...

Або взяти писання в "Українському Робітнику", де говориться виразно і не двозначно: ви будуйте собі Україну в Києві, а ми свою у Львові... Ось ще одна цитата: "...свідомі української дуалістичної історії — Києва і Львова, двох різних наших традицій — козацько-Гетьманської і Галицько-королівської, двох різних у нас культур — Східньої і Західньої..." ("Укр. Роб.", 27. 11. 1953 р.). Хіба це не ті два народи, про які говориться в листі мого колишнього читача? І хіба над цим не пора подумати і знайти коріння цих "ідей"?

Точно так говорять Богатирчук, Дикий та Вайнбавм. І уявіть собі, що я, чи хтось інший з тих, що їх так щедро й щиро та наполегливо іменується "московськими прислужниками", пішли і сіли за одним столом, говорили, як з приятелями, з Богатирчуком, Диким та Вайнбавмом чи якимсь іншим Керенським? Уявіть собі, що ми б разом з ними слово в слово повторювали "істину про дві України"? Щоб на нас сказали тоді?.. Або щоб ми не відмежувалися від них? А я питаю керівників наших західніх партій і їх органи: коли і де ви відмежувались від писання "Українського Робітника"? Кажете, що то качка з одного болота? Я досі в те не вірив...

Знаю, що зараз на мене посиплються доноси: Айвай, Волиняк копає Збруч! **Не копає, а засипає.** І засиплю! Хіба мене засиплете. Я лише цитую Вашу сторону і закликаю вас схаменутись. Справа загострюється. І це загрозливе сьогодні. Тримати всю нашу культуру й мистецтво під терором доносу цілими десятиліттями просто небезпечно. Скажете, що це не доноси, а рецензії? Вибачте — **це поліційні доноси.** А ви думаєте, що я не знаю, скільки бодай на мене є справжніх доносів? Але доносьте й далі: умирать, то й умирать... Чи мені то вперше?

У "рецензіях" на виступ театру Й. Гірняка перейдено межу пристойности. Тьотя Мотя з Курська (хоч Гірняк в угоду вам зробив її з Москви!) зовсім не піддається нападкам: критикується Мокій, Мазайло, бороniться Дядько Тарас. В. Ревуцький у своїй рецензії пише, що в залі здебільша сидів примітивний музейний дядько Тарас. Але він помиляється: у залі ще й масово сиділи тьоті Моті з Курська. Тільки тьотя Мотя все мудріша за недоумкуватого дядька Тараса, то вона не тільки на сцені, а й у залі спровокувала його піти їй у допомогу у боротьбі з українством. І торонтонський дядько Тарас на цю провокацію піддався: потягла його туди наша преса. Але є різниця з ситуацією фронтів на сцені і в залі: на сцені тьотя Мотя і "іже з нею" одержали смертельного гола, а в залі тьотя Мотя дала гола українцям. Ця перемога їй далася тільки тому, що в самий критичний момент вона взяла шлюб з дядьком Тарасом з Торонта. В'язали їм руки редактори наших тижневиків. Хто ж вип'є на тому весіллі, хай вирішує читач.

Генералами українсько-російської війни на сцені був талановитий український драматург Микола Куліш та талановитий режисер і артист Йосип Гірняк. Тому там наша перемога була забезпечена.

Хто був справжнім генералом українсько-російської війни в залі, і чому ми там бій програли, нехай подумає читач і (це було б справді корисно!) редактори наших торонтонських тижневиків.

П. С. Всім бажаючим, у разі вимоги, служу оригіналами всіх цитованих тут матеріялів.

А Й. Гірнякові і його групі скажу: не лякайтесь! Той крик, що счинився навколо вашої вистави, свідчить, що **"Мина Мазайло" сьогодні актуальна п'еса,** що вона діє на глядача і цієї дії ще хтось боїться. То значить — її треба ставити й далі. Чекаємо Вас у То-

ронті з повторенням "Мини Мазайла" і з "Патетичною сонатою". Закуріть ще стару козацьку люльку так, щоб дим з неї закрутив у носі нерушимим союзникам: тьоті Моті з Курська і дядькові Тарасові з Торонта. А перемога наша забезпечена: хоч і дорогою для нас ціною, а тьотя Мотя зникла в Україні, яко дим от лиця землі, то щезне вона ще й у Торонті. І її музейний союзник разом з нею.

Іще одне. Напади на Куліша й Гірняка йдуть не тільки в пресі. Напр., у літер.-мист. клюбі відбулася стихійна дискусія на цю тему, у якій на Куліша й на театр вилито цілі бочки бруду. Тоді виникло питання відбути офіційну дискусію. В. Ревуцький, відомий, і чи не єдиний, наш театрознавець, взявся виступити в обороні, а п. Ріпецький погодився, ніби, виступити проти. Та управа клюбу заборонила цю дискусію... Думаю, що тільки тому, щоб дядько Тарас з Торонта не був знищений вщент. Іншої причини я не бачу.

ТЕАТР ТА КІНО

МАЙСТЕР ХУДОЖНЬОГО СЛОВА

Вечір пам'яті Лесі Українки:
Леся Українка, "Самсон".
Р. Василенко — Самсон, В. Василенко — Даліла.

Можливо, що твердження про непроминальність справжнього мистецтва є вичерпно доведені. Можливо, що все створене справжніми мистцями, таки живе, якщо не в народі, то в музеях і архівах.

Кажуть: все має місце на цій землі, але ми шануємо лише сильне і величне, і тільки йому віддаємо належне, щоб зберегти в поколіннях. І все ж таки, всупереч всяким подібним твердженням, виникає питання: чи справді таки справжнє мистецтво непроминальне?

Маляр концентрує свою увагу на площині полотна, що перед ним. Кожний покладений штрих пензлем живе століття. Письменник у своєму творі мусить пройти з героями важкі і довгі кілометри, до останньої крапки. І навіть ця остання крапка збережеться в творі. Артист живе на сцені хвилинами. Виходячи за куліси, він прислухається лише до густоти оплесків у залі — це, може, єдина втіха мистця сцени. Назавтра його забудуть, він зігреться з пам'яті. І тому артисти, мистці сцени так часто нарікають на невдячність своєї професії.

Коли я пишу це, то думаю про справжніх мистців, про тих, що ходять по чужій землі, що підбивають шпали чужих залізниць, що корчують чужі ліси, що працюють у штольнях і на фабриках — про тих, що в найтяжчих умовах еміграції (маю, розуміється, на увазі не матеріяльну сторону, а моральну), все ж таки щось творять. І, як у першому випадкові, працівники сцени і тут в найгіршому стані. Сотні ускладнень постає перед кожним, від першої репетиції, до приміщення, у якому можна, нарешті, "сказати останнє слово".

У таких умовах творився й існує Театр Малих Форм в Аделаїді (Австралія), що, варто сказати, показав нашому глядачеві речі, зовсім "не малих форм": від "Скамполло" Нікодемі, до "Розгрому" і "Морітурі" І. Багряного, останні дві під режисурою Р. Василенка, які пройшли на високому мистецькому рівні.

Несприятливість умов призвела до деякої розпорошености складу театру. Натомість чітко визначились окремі працівники сцени, т. з. "одноосібники", яких деякі "знавці театру" і глядачі, або ігнорували, або вели проти них гострі наклепи.

Так вийшов на поверхню всіх цих драматичних

День українського вояка:
Ів. Багряний "Ой, у полі жито копитами збито" (Уривок з повісті "Огненне коло").
Роман — Р. Василенко, речники: Р. Ковальчук та П. Карпенко.

гуртків, студій, "народних театрів" (є й такі!) артист Ростислав Василенко — один, мабуть, з найкращих майстрів художнього слова на еміграції. Вихованець студії київського театру ім. Ів. Франка, знаний багатьом глядачам з виступів у театрі покійного В. Блавацького, він виріс у справжнього мистця. Біля десяти вечорів (виступів) з літературним читанням, які дав Р. Василенко, були високо мистецькі. Місцева преса і місцевий глядач відмічають це, як небуденну подію на нашому загумінку. Він сьогодні "чарує словом". Від Григор'я Косинки — "На золотих богів", до Івана Багряного — "Ой, у полі жито копитами збито" (уривок з повісті "Огненне Коло") — це великий шлях шукань, проб, удосконалення і, нарешті, майстерности.

З виступів Р. Василенка ми переконуємось, що можна зробити зі словом, якої можна надати йому краси і звучання! Скільки теплих відтінків і хвилюючих нюансів!

Художнє читання у нас не в моді, бо деклямації на академіях не можна вважати художнім читанням. Бо ні Давидович, ні Тимошенко все ж таки не стали справжніми мистцями, бо культивують заялозені анекдоти і банальну коломийківщину. Це вузькомаштабність. Це їх хиба. Справжні ж мистці — Гнат Юра, Ю. Шумський (а колись М. Кропивницький), у нас, на жаль, відповідно не оцінені. Росіяни мали Москвіна і Качалова, мають неперевершеного Я. Яхонтова, з участю яких зроблені навіть художні фільми, створили своєрідну епоху в цьому жанрі.

Р. Василенко сміливо і вперто пробиває собі дорогу, розпихає Грицьків і Омельків на сцені, одягає костюм европейського крою і, **читаючи, грає** — і Сенька-кулеметчика Гр. Косинки, і Романа І. Багряного, і Самсона Лесі Українки, і діда Голода Вол. Русальського. Цьому, переважно, служать ще й декорації п. Буряка, молодого, але здібного маляра. Художнє читання на фоні декорації — щось справді, по-своєму, нове.

Багрянівська пробоєвість, порив уперед, сміливість думки і широкий розмах — може найбільше вражають у художньому читанні Р. Василенка. Він кожний короткий твір перетворює в одноактну п'єсу, і інтелігентний глядач не шкодує, що йому не довелось висиджувати 3-4 години на низькопробнім "вареві" на зразок "Чай у пана Президента" Б. Нижанківського і Ко., чи іронічно мружитись від "філософських" монологів Грицьків і Марусь, які так густо населили еміграційні театри.

Апологети просвітянщини, завжди в таких випадках, гарячково бороняться. Свого вузькоглядства вони не

До 20-річчя голоду в Україні:
Вол. Русальський, новеля "Дід Голод" — Р. Василенко

помічають і всякий духовий і культурний прогрес їх панічно лякає. Було б зайвим доводити їм, що в процесі народження нового, неодмінно гине старе, якщо воно пережило свій вік. Не вмирає лише справжнє мистецтво.

Вол. Русальський

ТЕАТРАЛЬНА ГРУПА З НЬЮ-ЙОРКУ В ТОРОНТІ

"Дивись на все очима сучасної людини і вчись день-у-день".
(В. Хмурий, "Й. Гірняк", В-во "Рух", Харків, 1931).

Якось цими днями в одному англійському часописі довелося натрапити на статтю про культурне життя в молодій державі Ізраїля. Автор стверджував факт, "що за майже семирічне існування ця країна зробила такий величезний крок уперед у своїй національній культурі, який можна тільки порівняти з періодом часу, найменше в 50 років..."

Це сталося не випадково. Доба відродження Ізраїля дала імпульс творчости національних мистців. Молода країна йшла десятимильними кроками вперед.

20-ті рр. нашого сторіччя — те саме явище в Україні. Молоді творчі сили у всіх ділянках культури проходили нечуваним кроком уперед і в десять років прожили найменше пятикратний період.

Культура молодої України в 1926 р. мала одне обличчя, в 1928 р. — друге, в 1930 р. — третє, відмінне цілковито від попереднього, а в 1933 р. — четверте.

У театральній ділянці цей зріст найяскравіше відбився в 11-річному існуванні "Березоля" Л. Курбаса, а тим драматургом, що з рампи цього театру найбільше **говорив про Україну та її бурхливе культурне життя 1926 р., 1928 р., 1930 р. та 1933 р.** судилося стати Миколі Кулішеві.

Його комедія "Мина Мазайло" з'явилася в центральний період існування "Березоля", 1928 р., у найінтенсивнішому і найплідніншому в театрі. Як над кожним своїм драматичним твором Куліш працював над ним довго й наполегливо. У випадково збереженому його

щоденникові на початку 1928 р. він зазначає: "...Праця над "Миною Мазайло". Знову читання Мольєра." Звернення тут до великого французького комедіографа мало свої корисні впливи. Пізніше, відомий критик Яків Савченко зазначав про "Мину Мазайла", що вона "щодо драматургічної техніки аж ніяк не поступається перед кращими клясичними комедіями... Уміле побудування сюжетних вузлів, оформлення ситуацій і способи подачі яскравих характеристик, свідчать про високу майстерність Кулішеву". До того ж спеціяльна гострота поставлених питань могла б вільно поставити Куліша поруч з Д. Б. Шовом чи з бельгійцем Є. Верхарном.

Але, найголовніше, що ситуації й конфлікти були взяті з **національного життя** молодої України й виступали в таких реальних характерах, таких влучних типах, що не були спроможні пройти швидко й непомітно в уяві глядача, а мусили залишитися в ній і довго його турбували й непокоїли.

Надто загально про "Мину Мазайла" говорять, що ця комедія показує добу українізації, поверхово зазначають, що вона порушує проблему "боротьби двох культур". Питання треба ставити глибше. Це п'єса **про гідність української людини,** це п'єса про гідну відповідь цієї людини консервативним людям російської культури, що вбачали в українцеві "мужика, що зіпсовану трубку телефона чоботом почав лагодити".

Проти двох джерел, проти двох символів російської "єдино-неподільної традиції" говорить Куліш у своїй комедії. Це — культ російського поета С. Єсеніна в літературі, та культ Турбіних у театрі.

Залишаючи зараз перший, два слова про "тудбіновщину". "Дні Турбіних", відома п'єса російського драматурга Михайла Булгакова (1891-1940), написана 1925 р. й перероблена спочатку з його роману "Біла гвардія". 1926 р. вона була виставлена Московським Мистецьким Академічним Театром Станіславського в Москві, і пройшла там з успіхом, була перекладена на англійську мову і навіть дійшла до американської сцени. Дія п'єси відбувається в Києві 1918 р. й змальовує середовище біло-російської старшинської родини Турбіних. Старший Турбін, Олексій, гине від рук українських військ Директорії. Всі дійові особи — "білі" висвітлені Булгаковим, як гуманні й шляхетні люди, натомісць, українці подані тільки в чорних тонах. У штабі військ Директорії сидять "мужики" ("зіпсовану трубку телефона чоботом почав лагодити"), що говорять "дуже дивною — українською мовою", панує хаос і безладдя; у другій сцені — гетьман Скоропадський, виведений безвільною лялькою, що тікає з Києва на німецьких ношах з зав'язаними очима. Більшовики на сцені не з'являються, хоч про них багато говориться, а тільки в епізоді чути їх спів за сценою. Таким чином, головний конфлікт у взаємовідношеннях **білоросіян** та **українців.** Перші — люди культурні, другі — "чорний туман", "мужики". Тлумачення Булгакова настільки тенденційне, що коли в 30-х рр., після остаточного розгрому молодої України, Московський Акад. Театр приїхав вперше до Києва й привіз "Дні Турбіних", сцену в штабі Директорії він не виставив, боячись для себе повної компромітації. Відговорилися тим, що "там погана українська мова".

Дозволив я цей відступ, щоб показати, з якою гідністю **Куліш виступив у "Мині Мазайлі" у захист української культури й людини.** Цей важливий момент пройшов у виставі театральної групи Й. Гірняка непоміченим з причин незнання цього факту значною частиною глядача. А цей момент додатково наголошує актуальність вистави "Мини Мазайла" сьогодні. Колись, ще перед появою "Мини Мазайла", 1927 р. Л. Курбас говорив, що "не в тому річ, щоб скинути кобеняка в житті й на сцені і обзавестись фраком, а по суті лишитися малоросіяном". Актуальність "Мини Мазайла", саме, насамперед, у тому, що ця **комедія порушує** проблему малорослих людей в українському середовищі, людей, що втратили свою людську гідність, зламали свій хребет, надягнули фрак нового середовища (неважливо, російського, польського, канадійського чи американського), але не спромоглись сприйняти ані кріхотки чужої культури. Лишилися в модерному вбранні малорослими, не дорісши до культури чужого оточення і нічого більше в ньому крім посміховиська не заслужили.

Слідом за Миною ідуть інші типи, носії **смішного, недоречного** та **відсталого, наївного в людині.** Проходить "людина, що вічно сидить в кобеняковї" — **дядько Тарас,** що не тільки його скинути не бажає, але й не може його скинути, вічний маняк, "мрійник без крил і пістрячковий сіряк", за висловом Миколи Зерова, глибокий провінціял; дика до нестями, груба україножерська сила — **тьотя Мотя** з культом Турбіних; **Рина** — з культом С. Єсеніна, останнього могікана великої "растерзанной" Росії; Баронова-Казіно, бонтонна російська дама минулого сторіччя; хлюстоватий комсомолець Губа й майже деґенеративний **Тертика**; наївна міщаночка Уля і закоханий у Грінченківський словник та в загірню комуну Мокій. Одним словом, талант Куліша розкриває перед нами повну картину **життя** молодої України 1928 р. Саме 1928 р., а не 1930 р., бо тоді вже говорила інша Україна, говорила старша сестра Мокієва — Марина з "Патетичної сонати" про народ козацький, а не про загірню комуну, а національну істину читала не з Грінчеківського словника, а з Омфалосу, з центрального пункту світової культури, що **народ український "своєї держави хоче".**

Як щойно говорилося, комедія "Мина Мазайло" розкриває картину життя молодої України 1928 р. Шкода, було б у ній шукати позитивних героїв на зразок інших п'єс підрадянської України того часу. На сцені діють справжні люди, говорить "бог живої правди" за висловом А. Чехова і в цьому **колосальна відмінність** твору Куліша (хоч і писана в радянській дійсності) від інших драм, де виступали не живі люди, а мандрівні аґітаційні манекени.

Авторові цих рядків доводилося тричі бачити комедію М. Куліша, і кожна вистава сприймалася інакше. У кінці 1928 р., в театрі Франка в фойє обурювалася російська частина глядача. У повному розумінні до них можна було пристосувати слова Л. Курбаса, що вони "вистави не сприйняли, бо вони ота сама тьотя Мотя". У 1942 р. на виставу "Мини Мазайла" прийшов глядач, голодний на кожне сказане патріотичне слово. У залі відчувалося захоплення Кулішем, як автором.

Нарешті, вистава в Торонті театральної групи Й. Гірняка. Залю заповнив глядач, майже цілковито вихований на побутовому репертуарі або на тенденційній романтично-героїчній мелодрамі. Глядач довго шукав позитивного героя і, нарешті, рясними аплодисментами нагородив... появу дядька Тараса! "Свій своя познаша" по сірій смушковій шапці, вишиваній сорочці

та українських вусах... Але в третій дії щось характер героя не був геройським і глядач, затаївши в собі незручність, що впіймав облизня, замовчав, перестав реагувати, а може й пізнав, що дещо з рис дядька Тараса є в ньому самому. Куліш своїми типами **відводив** його зі становища **пасивного спостерегача,** змушував бути активним, хвилюватися й переживати, і, найголовніше, думати.

Чи змогли творці вистави допомогти йому, чи донесли вони добу 1928 р. до глядача? Не зовсім. Відображення було не рівне. Сила чудового тексту Куліша пішла навмання. Виставі перш за все бракувало рівного акторського ансамблю. Вистава йшла в нерівному темпі. Утворювалися "провали". Примітивна світляна апаратура залі Вікторі-театру була мало пристосована до вистави. Непощастило з виконанням важливого образу тьоті Моті, хоч арт. Л. Кукрицька колосально зросла за останній рік, після свого виступу в ролі Ганни в "Боярині". Правильно відчуває образ дядька Тараса актор В. Змій, хоч він ще в чималих розшуках. У центрі вистави лишаються три моменти: Й. Гірняк — у ролі Мини, О. Добровольська — в ролі Баронової-Казіно та оформлення В. Лисняка.

Ключ успіху Й. Гірняка в ролі Мини лежить в його 15-хвилинному монолозі. У 1928 р. цю ролю в театрі ім. Франка грав дуже здібний актор — Терентій Юра. На кінець монологу хотілося, щоб він припинив його, бо вже надокучив. Цього нема у Гірняка. Безконечна варіяція фраз із прізвищами Мазенін не тільки не набридає, а навпаки породжує бажання продовжити цей монолог у безконечність. Другим найкращим моментом безперечно лишається його лекція з Бароновою-Казіно, де в особі О. Добровольської він має чудового партнера.

Кілька деталів на ширмах, павутиння над домом Мини, картина, де потворно намальовано якусь тварину — такі елементи оформлення В. Лисняка. Символізм — досить яскравий. Павутинням вкриваються потвори типу Мини Мазайла, що втратили себе для загального національного життя.

Комедія "Мина Мазайло" може комусь подобатися, а комусь — ні. Її хтось може сприйняти, або ні. Але знати творчість нашого найбільшого модерного драматурга — М. Куліша для сучасної української людини — неодмінно, щоб не "стати трупом живим жиючи". Бо це ж єдине вікно, щоб подивитися в справжнє життя української історії 1928 р. й пізнати його. Того історичного тла не відтворити драмами Ів. Микитенка чи Ол. Корнійчука.

Тому радість є велика, що театральна група Й. Гірняка нам те єдине вікно відкрила в такій спроможності, на які їй дозволили власні сили і умови.

* * *

Виставлений напередодні музичний жарт зі співами й танками "Пошились у дурні в Америці" за М. Кропивницьким — Ів. Керницького, є **другою** спробою осучаснення відомої комедії корифея українського театру.

Марко Кропивницький написав "Пошились у дурні" під безсумнівним впливом Мольєра та традицій італійської commedia dell' arte. Навіть, в характерах самих персонажів було затримано основні ознаки масок. Двоє батьків — Панталоне й Доктор персоніфікувалися в національних образах Кукси й Дранька. Один з них лагідний і жвавіший (Кукса-Панталоне), другий поважніший і серйозніший (Дранько-Доктор). За ними йшли дві майже стандартні маски двох пар закоханих: перша пара: він — героїчний, вона — лірична і друга пара: він — ліричний, вона — героїчна. У першій парі фігурує жвавий, дотепний і рішучий Антін і ліричніша Оришка, а в другій жвава Горпина ділить свою долю з вайлуватим Василем. До двох пар закоханих ще додається два слуги (Джанні), один з них (перший Джанні) спритний і рішучий, другий Джанні — повільний і недотепний. У "Пошились у дурні" перший персоніфікується з писарем Скакунцем, а другий з подорожуючим Нечипором.

Кропивницький, давши національну форму персонажам Commedia dell' arte, обернув комедію на барвисте етнографічне видовище з численними співами й танками. Вистава придбала романтично-побутовий фон. Але введений побут позбавив характера легкости і зменшив темп дії. На початку XX сторіччя, коли вистава "Пошились у дурні" попала в широкий репертуар численних провінційних побутових труп, становище ще більше ускладнилося. Характери ще більше зробилися тяжкими. Проте, комедія твердо ув'йшла в репертуар і зробилася загально-відомою.

Популярність комедії привернула увагу "Березольців". Її виставляють (реж. Ф. Лопатинський), зберігши всі ситуаційні положення. Уся комедія наповнюється рухом, вводиться до неї моменти **індустріялізму й циркового мистецтва.**

Сьогодні комедія виставляється з новим текстом Ів. Керницького, їй надається нова актуальність. Тут на допомогу знову приходять маски Commedia dell' arte і в результаті складається вистава **барвистої театральної форми.**

Композиц'я вистави (І та ІІІ акти з сучасного американського життя) і другий акт — представлення вистави "Пошились у дурні" аматорськими силами (в національних костюмах), нагадує архитектоніку будови клясичного музичного твору. Тема "А" (сучасного американського життя) змінюється на тему "Б" (аматорська вистава) і знову повертається в попередню тему "А", надаючи в цілому виставі закінченої форми.

У виставі (реж. О. Добровольська) порушено дві проблеми: 1) показати злободенну ревію на побут нашої еміграції в Америці і 2) дати пародію на еміграційні театральні аматорські вистави. У першій мусила ця злободенність відчуватися і в характері дійових осіб і в **слові** тексту драматурга, як двох рівноправних чинників; у другій — мусила увага акцентуватися на **пародійности характерів,** а актуальний словесний матеріял посідав другорядне значення. Його мусіли замінити суто театральні елементи: грим, реквізит, бутафорія, вдало застосовані мізансцени. Це — розумів режисер вистави. Але ефект від пародійности характерів бувби більший, аби в II акті актуальний словесний матеріял мав лише дуже випадкове призначення або й був **вилучений** з другого акту.

"Пошилися" йдуть з цілковито **рівним ансамблем** і в абсолютно **рівному темпі.** Не випадає з закінченої театральної форми й оформлення В. Лисняка — нескладне, що добре гармонізує з елементами музики й танцю.

Новий текст Ів. Керницького добре передає американсько-український (та й канадійський!) жаргон і легко сприймається без зайвої переобтяжености англійськими словами. Окремим питанням для драматурга й режисера мусить постати ґрунтовніше оправдання си-

туаційного положення образу Нечипора. Справа в тому, що еволюція розвитку цього характера відмінна від решти дійових осіб. Коли інші дійові особи комедії проходять сценічний шлях **від життя у виставу і знов до життя,** то образ Нечипора з'являється **з вистави в життя** відразу. Це саме й створює складність солiднішого обґрунтування його сценічного положення.

Враження від вистави — свіже й приємне й воно ще раз говорить про справжню плідну й творчу працю всього театрального ансамблю і в першу чергу режисера вистави — О. Добровольської. **В. Ревуцький**

РЕЖИСЕР С. ТЕЛІЖИН

У грудні м. р. в Торонті відбулася прем'єра п'єси "Прокурор Дальський", поставленої на матеріялі драми К. Гупала.

Не маю на меті робити детальної аналізи театральної вистави в напрямі політичної актуальности поставленої теми, зачепленої К. Гупалом. Також і сценічного відтворення в даній виставі. Лишаю цю справу людям, що залюбки будуть ламати "списи" в цьому питанні...

Увагу зосереджую лише на особі режисера вистави — С. Теліжина, поява якого в умовах бідного театрального життя Торонта є явищем небуденним і цікавим.

Вихованець Варшавської Драматичної Академії та асистент всесвітньо-відомого режисера М. Райнгардта, — С. Теліжин, вибравши для першого свого показу "Прокурора Дальського", мусив зустрітися зі складними перешкодами, і якщо йому навіть дещо вдалося і стало "видимим" для глядача, то це вже величезний балянс в бік його творчої праці. Найголовнішими ж перешкодами були. 1) **невдячність текстового амтеріялу** п'єси К. Гупала, поданого майже **в плякатно-аґітаційній формі;** 2) **аматорський склад виконавців** (окремі професійні актори погоди не робили), з різними театральними смаками й штампами, а найголовніше, — з повною відсутністю навику до поважної виховавчої акторської праці.

"Переварити" відразу це режисерові було тяжко і багато його думок лишилося в ембріональному стані. Але дещо вже стало "видимим", а саме:

1) Тлумачення С. Теліжиним мелодрами К. Гупала, як ряду **імпресіоністичних картин,** єдиний і правильний вихід у цій п'єсі, що має надто слабий імпульс в дії;

2) У стилі поставлених імпресіоністичних картин, вірне акцентування праці режисера з актором на розроблення **німих мізансцен,** де теж підкреслено й працю над **уявними речами.** Ці елементи цілковито добре засвоїли ряд акторів.

Матеріял "Прокурора Дальського" не в жанрі С. Теліжина. Треба сподіватися, що в наступній прем'єрі режисер покаже себе на відповіднішому для нього матеріялі. На це він має всі підстави, як дійсно професійний мистець театральної справи.

В. Ревуцький

СТИЛЬОВА ЕКЛЕКТИКА
(Фільм "Пісня України", в оригіналі "Концерт майстрів України")

Поява на екрані "Пісні України" після останніх радянських фільмів, а особливо після "Великого концерту", відразу ставить окреслену картину, що впадає в око, окреслену межу радянської пропаганди — показати другорядність і нижчевартість українського мистецтва, порівнюючи з російським.

Це відразу можна помітити: 1) Вся постанова фільму зроблена значно бідніше від "Великого концерту": навмисне для цього проведено певні паралелі: так, звичайно, екзотичні сцени нового балету композитора Свешнікова "Маруся Богуславка" посуваються перед блискучо поставленими сценами половецьких танків з "Князя Ігора" О. Бородіна у "Великому концерті"; артист Б. Гмиря в ролі Бориса Годунова є тільки бліда тінь від нещодавно сфільмованого в цій же ролі О. Пірогова (фільм "М. Мусоргський").

2) Коли в "Великому концерті" показано зразок світової клясики (щоб більше сподобатися чужому глядачеві) — балет С. Прокоф'єва "Ромео та Джульєта" за В. Шекспіром, тут, у "Пісні України", весь фільм витримано в локально-українському пляні, і то більше **побутовому.**

Вражає повна фільмова суміш, електика. Справа не в тій деталі, що національний одяг української дівчини в балеті змодернізовано "носками", а справа в тому, що стиль клясичного французького балету XVIII ст. неможливо поєднати з національними формами українського побутового танку. Клясицизм не може передати виявів життя в національному танкові і тому він лишається в ньому мертвою, технічною формою. І тільки там, де зникає блискучий монстр техніки клясицизму, і з'являється життя, прикрашене експресією справжнього чуття (епізод з матір'ю Марусі після її викрадення), стається приємне відпруження.

Те саме і в жанрі опери. Один фальш — у пропагандивному матеріялі, але фальш подвійний — мистецький, **де елементи** клясичного оперового стилю, на зразок "клятви мечів" з "Гугенотів" Д. Мєєрбера поєднано з тенденцією радянського натуралізму. Це — в опері "Молода Гвардія" Ю. Мейтуса (колишнього "Березільця"!), яку треба вважати страченою для загального національного мистецького скарбу.

Щож до балету Свєшнікова, то цінність музичної партитури безперечна. Питання хореографії ж — річ мінлива.

Фільм виявляє повну безпорадність деяких вокалістів інтерпретувати народню пісню. Пісні "Дивлюсь я на небо" (актор Б. Гмиря) та "Ой, не світи місяченьку" (акторка З. Старченко) виявляють це в повній мірі. Останню спрепаровано супроводом "народньої" (!?) оркестри.

В опері стається катарзис тоді, коли наступає повний контакт музики й акторського виконання. Такими моментами є фінал сцени з "Тараса Бульби" М. Лисенка (прощання матері (акт. Руденко) з синами) і виступ співачки Є. Чавдар, яка виконує "Соловейка" М. Кропивницького та "Зелен хміль" Я. Цегляра. Є. Чавдар — найсвітліша сторінка фільму. Висока вокальна культура, цікава інтерпретація і вроджений "чар" співачки роблять з неї першорядне молоде оперове дарування. Врешті у фільмі не тільки вона одна. Цілий ряд молодих фахових співаків-вокалістів показано в "Молодій гвардії". Але...

Ефектна сцена походу козаків на конях ("Засвистали козаченьки" в оркестровці Б. Лятошинського та Л. Ревуцького) знову іншого стилю, цілковито відірваного від показаного уривку з "Тараса Бульби".

Нарешті про сучасних оперових корифеїв — М. Литвиненко-Вольгемут та І. Паторжинського. Невже цим видатним діячам і вокалістам судилася лише доля тільки виступати в "заяложеному" (сьогодні!) дуеті?.. Вони ж мають і більше, щоб показатися світові своїм високим мистецтвом! **В. Ревуцький**

Вельмишановний Пане Волиняк!

Саме вдруге переглядаю 46 число "Нових Днів". Дивлюся на знайоме обличчя сеніора бандуристів Й. Панасенка... Все це мені пригадало не так давні, а всеж минулі часи на скитальщині: і знимки, і рецензії та інші Ваші статті на тему 30-річчя Капелі, пригадали мені те недавнє минуле...

Перебираю в пам'яті і свій шлях. До 1945 р. я був чужий для Капелі та й для українського народу взагалі. Родився далеко від України, мало знаючи про неї, я все таки залюбки слухав "малоросійські пісні", співані інколи студентами-українцями, або й іншими, що побували в Україні. Пізніш перед війною в університеті, де я вчився, був добрий хор, який співав кілька українських пісень. Маючи "ухо до співу", я відчув у тих піснях велику красу мелодії та чар широкого степу і з того часу я тільки й шукав нагоди послухати українських пісень.

Саме тоді демонстрували фільм "Наталка Полтавка". І що ж? Я був цілком зачарований одягами, природою, а головне — піснями. Кілька разів ходив я на той фільм і постановив собі побачити в житті той казковий край — Україну. Уже тоді я мав гарні вигляди на співака — я безкоштовно був прийнятий у консерваторію, а вже перед війною мене слухала проф. Володимирова (сестра Барсової), яка гарантувала мені також безкоштовне навчання в Москві...

Та війна все змінила — вона допомогла мені побачити Україну скоріш, ніж я сподівався: доля закинула мене в Ростов над Доном, де я попав у полон, чекаючи нагоди перепливти до "своїх". Від Ростова почалась "голодна епопея" аж до Житомира. Тяжко було крізь загратоване вікно вагону дивитись на розкішні лани та зелені садки, а все ж я відчував, що їду по золотій країні — Україні. Часом мені вдавалося через дроти побачити й людей — щирих та добрих, зокрема дівчат, які кріз вікно давали нам воду та хліб. Це тоді я вперше відчув доброту української людини.

Потім, коли вже полон став "нормальним", я був в одній групі на лісозаготівлі в с. Никонівка за 45 км. від Бердичева. Там селяни-українці показали себе справжніми християнами — ніколи того не забуду. Не забуду чару української природи та співу дівчат, що запали мені в душу на все життя...

Врешті, доля закинула мене в Німеччину. Тут вперше я зустрівся з українськими хлопцями та дівчатами на волі. Пригадав я тут своє давнє бажання навчитись багато українських пісень. Люблю спів і він робив мені чорні дні світлими: жив же я піснею й музикою і тільки для пісні та музики. Умови сприяли мені: мене "відшукали" і негайно включили в українське життя і навіть музичне. Треба було в хорі заспівати сольо в канті про Почаївську Божу Матір і я, не знаючи жодного українського слова, за пару днів мусів вивчити текст і співати на концерті. Вдалося добре. Відтоді я став українським співаком і досі працюю над українським репертуаром.

На жаль, ніхто цього моменту в мойому житті не відчув. І коли я пишу це Вам, то тільки тому, що знаю, що Ви вперто боретесь з примітивом, що Ви великий прихильник нових творчих осягів у всіх ділянках українського життя, а зокрема в музиці. Це ще я відчув кілька років тому, коли ми зустрілись з Вами вперше в присутності покійного вже Б. Тюрка. Ви тоді завважили і належно оцінили в програмі **новий репертуар.** Тому я вірю, що зрозумієте мене. Мені часто докоряють, що я покинув капелю бандуристів. Скажу одверто: мені там було тісно. Так багато є пісень і так хочеться співати! Саме я і взяв на себе завдання пропаґувати нову українську вокальну творчість, роджену "тут" і "там". З цим наміром я й перебрався до Нью Йорку.

Першим моїм завданням було укласти проґраму концерту з творів сучасних українських композиторів, що опинилися в США, себто показати українські осяги в цій ділянці за останні роки. Мені навіть вдалося намовити деяких композиторів написати спеціяльні твори для мене. Так композитор І. Фоменко написав "Байду" (це чудовий твір!) та "Любіть Україну" на слова В. Сосюри. Ще більшою атракцією було, що композитори дали згоду акомпаніювати кожен до своїх творів. Це вже був виняток і справжня новина в музичному житті еміграції. Працював я над програмою майже 8 місяців... І ось, виснажений нервово й фізично, я гордо виступаю з трьома відомими композиторами перед... дуже ріденько обсадженою залею! Всі ми були цим таки справді розчаровані: Нью Йорк! Центр... Три композитори... і порожня заля! У чому ж справа? Була якась помилка? Хай хтось скаже яка. Думав повторити концерт по більших осередках, але тепер просто боюсь, що на зворотню дорогу прийдеться позичати в друзів... Пишу це Вам не як менаджерові, а як прихильникові й патріотові нашого мистецтва і тому вірю, що Ви зрозумієте мене.

Мені закинули співпрацю з композитором А. Рудницьким, якому частина нашої еміграції не може простити якихось його старих "гріхів". Не знаю, чи є в тому моя вина, бо я йшов з ним на співпрацю лише як з композитором, а композитор з нього дуже добрий. Але чого ж я мав відчути **НА СОБІ** всю ненависть до нього з боку його "неприхильників"? Хіба ми й далі в "раю", де метода диктату панує геть над усім?.. І чи є з цього стану якийсь вихід?

Ще пару слів про себе. Вивчаю вокал далі. За всяку ціну пробиваюсь в оперу. І не безуспішно. Маю нові пляни щодо концертів, але як показали Нью Йорк та Філядельфія, нова українська після для еміграції передчасно народжена. **Ваш Мих. Мінський.**

П. С. А журнал Ваш читаю з насолодою, бо він, здається, єдиний позапартійний і соборний. Багато місця приділяєте поезіям, а це для мене насолода. Поезії Діми читаю з сльозою в душі. Просто написано — в цьому й сила. **М. М.**

Вельмишановний Пане Мінський!

Чи треба казати, що я Вас розумію? Я краще осмілюсь запевнити, що Вас зрозуміють і всі читачі журналу і завжди поможуть Вам ширити нашу музичну культуру.

Тільки не треба зневірюватись. З цього числа Ви довідаєтесь, що один з найвизначніших наших, діючих сьогодні, еміграційних артистів — Й. Гірняк, — від того ж самого нашого "революційного загумінку" одержав ще кращий "подарунок", ніж Ви, але я певен, що то на нього не вплине. Передові мистці часто одержують терни замість квітів. А все ж вони перемагають. Переможемо й ми, бо то вже такий закон життя: правда все зверху буде. Щиро Ваш **П. Волиняк**

Вельмишановний Пане Редакторе!

У "Нових Днях" (лютий, 1954), у статті присвяченій сл. п. проф. О. Янаті, проф. І. Розгін згадує про те,

що я помилився й зробив кривду сл. пам'яті небіжчикові проф. О. Янаті, написавши, що він був комуністом.

Про проф. О. Янату у моїй книжці написано так: "Я не був знайомим "на волі" з професором Янатою, відомим ботаніком і керівником одного з науково-дослідних інститутів рослинознавства. **Лише на острові** я дізнався, що він якийсь час був членом партії" і т. д. До появи статті проф. І. Розгона я абсолютно вірив у те, що проф. Яната був членом партії. А пишучи про це я не тільки не думав робити професорові кривду чи некривду, а писав лише про те, у що справді вірив.

А знав я на Соловках про проф. Янату таке: проф. О. Яната був директором інституту рослинознавства, був членом КП(б)У і був вичищений з партії 1932 року. Це було загальновідомим у Соловецькому Кремлі, і якщо це неправда, то цю неправду небіжчик свідомо там підтримував, ніколи не заперечував, хоч про це говорилося в його присутності. Лише тепер я припускаю, що професор не спростовував там цю неправду, можливо з міркувань безпеки перед дрібними "стукачами", для яких в'язні, колишні члени партії, були менш пожиточним об'єктом, як не члени партії — це раз. А два — це те, що про проф. О. Янату, як і про долю моїх товаришів по каторзі я написав рівно 11 років тому і щойно тепер довідуюсь, що проф. Яната помер на Колимі і про інші деталі. А між іншим, мої статті ще перед друком книжки, так і мою книжку "Українська інтелігенція на Соловках" та й мене особисто знали і знають люди, що найближче знали проф. Янату, і ті люди ніколи не звертали моєї уваги на таку помилку.

Крім того, українські Соловки це зовсім не самоїдсько-зловорожа емігрантщина і там зовсім не зводили порахунків (хто був, а хто не був членом партії), бо там усі належали до одної соловецької партії, приреченої щодня і щохвилини ставати під цівку кулемета. Отже, кривдити чи картати за те, що хтось був членом партії, не належало до доброго тону соловецького товариства. І я, як справжній член тієї соловецької партії, будучи глибоко переконаний, що проф. Яната "якийсь час належав до партії", — написав про це як правдивий літописець "добру і злу внімавший равнодушно".

А за те, що одинадцять років гуляла по світі помилка, неправда, ба, навіть справді кривда для сл. п. пров. О. Янати — то я не винен, бо ту помилку можна було виправити ще до появи книжки. Отож, винні люди, що найближче знали небіжчика, читали мої статті, присвячені моїм соловецьким друзям, в тому числі і проф. О. Янаті, читали пізніше книжку, знали мене персонально і... мовчали.

З правдивою пошаною **С. Підгайний**

ПЛЯНИ ВИДАВНИЦТВА УКРАЇНИ НА 1954 РІК

Як повідомляє "Літ. Газета", в Україні в цьому році "тільки в трьох українських видавництвах — у Держлітвидаві, "Радянському письменнику" і "Молоді" — заплановано видати 359 назв книг загальним тиражем близько 17 мільйонів примірників. Значна кількість книг художньої літератури вийде протягом року в обласних видавництвах — в Харкові, Сталіно, Львові, Одесі, Ужгороді."

Газета скаржиться на те, що видавництва й книготорговельні організації не вивчають вимог читачів, тому деякі книги виходять занадто великим накладом, а деякі занадто малим. Крім того, у видавництвах бракує кваліфікованих редакторів:

"Добір і виховання редакторських кадрів — справа першочергової ваги. Але чи завжди наші видавництва приділяють їй належну увагу? Факти показують, що не завжди. Письменники мають підстави, коли скаржаться, що, наприклад у видавництві "Молодь", їм в процесі роботи доводиться стикатися з окремими редакторами, які не можуть по-справжньому допомогти авторові, бо не мають ні досвіду, ні необхідних навиків. Редагування прози у видавництві "Радянський письменник" протягом тривалого часу здійснювалося здебільшого позаштатними редакторами, бо окремі штатні редактори виявилися неспроможними працювати над рукописом."

ОГЛЯД САМОДІЯЛЬНОГО МИСТЕЦТВА В КИЄВІ

У кінці січня й на початку лютого в Києві відбувся всеукраїнський огляд художньої самодіяльности, у якому взяло участь понад 4 тисячі талановитих представників народньої творчости — переможців районних, міських та обласних оглядів.

25 січня в Київському державному театрі опери та балету імені Т. Г. Шевченка відбулось відкриття огляду. У першому концерті виступили учасники художньої самодіяльності столиці України. Зведений хор у супроводі симфонічної оркестри (понад 500 співаків) виконав гимни СРСР та УРСР.

Поет О. Ющенко в репортажі ("Літ. Газета", ч. 2, 54 р.) пише:

"Успішно виступили на огляді хорові колективи столиці України — Києва. Серед них — і жіночий хоровий ансамбль університету (керівник Світлана Світлична), і капеля бандуристів Київського медінституту (керівник Ю. Коцар), хорові капелі Управління Південно-Західньої залізниці та заводу "Більшовик" (керівники засл. артист УРСР В. Мінько, О. Петровський), а також хор політехнічного інституту (керівник Л. Падалка). Хороше прозвучав виступ хору Будинку культури "Металіст" м. Харкова. З менших колективів відзначились ансамблі пісні і танцю Любомирівського плем-

На фоті — хор колядників Виннипезького відділу СУЖЕРО (Союз українців, жертв російського комуністичного терору), що в різдвяні свята колядував на видавничий фонд СУЖЕРО, заколядувавши $246.25.

Хором керував голова відділу — М. Білозор (крайній праворуч).

радгоспу, Криничанського району, Дніпропетровської області, комсомольсько-молодіжний ансамбль Корецького районного Будинку культури, Ровенської області. Для обох колективів характерне розуміння природи пісні, тонке відчуття її. На жаль, мусимо сказати, що така співуча область, як Полтавська, цього разу виступила блідо, нецікаво."

Все це дуже добре. Але поза офіційними славословіями в цьому оглядові О. Ющенко скаржиться:

"І все ж замало прозвучало творів Лисенка, Леонтовича та багатьох інших видатних композиторів. Дивно, що не виконувалися твори Л. Ревуцького (крім однієї обробки з народних пісень). Зате щедро представлений Я. Цегляр. Кілька його слабких пісень потрапило до програми навіть після того, коли вже зазнали слушної критики. Такою є "Галька" (слова О. Маруніч) — про дівчину, яка хоче вийти заміж, але в милого... всього три медалі...

І вона сказала — ох!
Підождем до чотирьох!"

Виявляється, що смаки в Україні й на еміграції не дуже то різняться, бо Лисенка, Леонтовича й Ревуцького не дуже то і в нас чути...

ПЕРЕКЛАДИ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ НА РОСІЙСЬКУ ТА МОВИ ПОНЕВОЛЕНИХ НАРОДІВ

Майже всі твори клясиків української літератури перекладені на російську та інші мови СРСР. Так, з 1917 по 1953 рік твори Т. Г. Шевченка були видані 336 разів 38 мовами народів СРСР загальним тиражем 8 мільйонів примірників. Твори М. Коцюбинського видавалися 229 разів 12 мовами тиражем близько 5,5 мільйона примірників. Ів. Франка — 490 разів, Лесі Українки — 103 рази.

Великими тиражами і багатьма мовами видаються книги сучасних українських письменників. За відомостями Всесоюзної Книжкової палати тільки за останні п'ять років у Радянському Союзі видано мовами народів СРСР понад 1600 назв книг українських авторів. Їх загальний тираж перевищує 50 мільйонів примірників. Великий інтерес до української літератури виявляє російський читач. Лише за останні п'ять років російською мовою вийшло 400 назов книг українських авторів тиражем 20 мільйонів примірників. ("Літ. Газета")

МУЗИЧНА КОМЕДІЯ "ЧЕРВОНА КАЛИНА"

Репертуар театрів музичної комедії — найбільш обмежений. Нових творів цього жанру з'являється дуже й дуже мало. З цього погляду новий твір харківського драматурга В. Сокола "Червона калина" не може не зацікавити літературну й театральну громадськість. При всіх своїх вадах нова п'єса В. Сокола є плідним шуканням у галузі створення української національної музичної комедії. Авторові загалом вдалося написати змістовну й цікаву п'єсу з часів народно-визвольної війни 1648-1654 рр.

Найкраще вдалися драматургові народні сцени, позитивні герої. Автор відчуває вимоги жанру, володіє драматургічною майстерністю, виходить у своїй творчості з кращих традицій української народньої комедії.

Разом з тим у п'єсі є істотні недоліки. Зокрема слабо показана в п'єсі роля Богдана Хмельницького, не досить виразно охарактеризовані негативні персонажі, особливо сотник Щочка. Окремі образи й ситуації ще потребують дальшого поглиблення.

П'єса В. Сокола "Червона калина" була нещодавно обговорена на черговому засіданні комісії драматургії СРПУ, яке проходило під головуванням В. Собка. В обговоренні взяли участь драматурги, критики, представники Київського театру музичної комедії, в творчій співдружбі з яким автор закінчує свій твір.

Під час обговорення авторові були дані корисні поради, які він обіцяв використати в подальшій роботі над своїм твором. ("Літ. Газета")

З НОВИХ ВИДАНЬ

УКРАЇНСЬКІ ВИДАННЯ ЗА 1953 РІК В КАНАДІ

Українська Вільна Академія Наук (УВАН) у Канаді розпочала в 1952 р. публікацію систематичного щорічного показника українського друкованого слова в Канаді. Досі опубліковано в "Українському Річникові" бібліографію українських брошур і книжок за роки 1951 та 1952 п. н. **"Україніка Канадіяна".** Крім цього з метою порівняти українську книжкову продукцію в Канаді з іншими слов'янськими й щоб наочно показати передове місце українців у цій ділянці, УВАН видає щорічно огляд усіх слов'янських публікацій у Канаді п. н. **"Славіка Канадіяна"** в серії "Славістика" за редакцією проф. Яр. Рудницького. Досі вийшли: Славіка канадіяна за рік 1951 та 1952.

У цьому році Українська Вільна Академія Наук у Канаді задумує опублікувати показник "Україніки Канадіяни" та "Славіки Канадіяни" за рік 1953. З уваги на те, що УВАН не має матеріяльної підтримки в цьому напрямку, включається в цей показник тільки окремі книжки й брошури, періодики залишаються покищо поза реєстрацією.

Щоб новий показник україніки за 1953 рік був можливо повний і вичерпний, редакція звертається до всіх українських видавців, авторів і книголюбів переслати до УВАН у Вінніпегу якнайскоріш по одному примірникові видань за 1953 рік. Ці видання будуть після використання збережені в Бібліотеці УВАН у Вінніпезі.

Всі видання адресувати: УВАН, П. О. Бокс 3597, Ста. Б, Вінніпег, Ман.

CANADIANA 1952. National Library of Canada. Ottawa 1953. Стор. 268+40. Вел. 8º.

Створена окремим актом федерального парляменту **Національна Бібліотека Канади** випустила оце перший річний огляд всієї канадійської книжкової продукції за минулий, 1952 рік. Видавцем "Канадіяни" є заслужений бібліограф пані Жан Луни, що видає теж окремими випусками щомісячну "Канадіяну".

Матеріял книги вміщений на 268 сторінках і поділений за т. зв. децимальною системою Дюї на десять груп. Окремо подано урядові публікації канадійського федерального й провінційних урядів. Наприкінці подано показчик назв (стор. 1-40).

Перелистковуючи цю цінну книгу, ми знаходимо дуже мало українського матеріялу. Є тільки декілька українських видань, зареєстрованих у ній, напр. видання Комітету Українців Канади, Української Вільної Академії Наук, Річника Мекравча в Вінніпезі; "Чверть століття" Н. Когуської; "Один із 15 мільйонів" В. Приходька; "Вибір із слов'янського фольклору" Яр. Рудницького; та інші. За обліком УВАН українських видань у Канаді в 1952 році було коло 100 назов. Тимто треба дивуватися, що не всі вони знайшли свою документацію у згаданому річному виданні "Канадіяни". Безумовно вина в цьому наших авторів і видавців, що не дбають про систематичне пересилання т. зв. обов'язкових примірників до Оттави. У висліді маємо при-

близно 10 відсотків української продукції зареєстрованих в офіційному джерелі, яке йде до всіх бібліотек у Канаді й важливіших книгозбірень світу.

Яр. Рудницький

Інж. Андрій Качор: "ГОСПОДАРСТВО УКРАЇНИ В СИСТЕМІ СССР" (на тлі четвертої п'ятирічки). Видання Комітету Українців Канади. Вінніпеґ, 1953. Стор. 128.

Інж. А. Качорові вдалося назбирати, навіть при дбайливій більшовицькій конспірації, цифрові матеріяли, які наочно доказують жахливий колоніяльний визиск України московським царизмом і московським більшовицьким імперіялізмом. У численних таблицях, на основі статистичних даних, він розгортає картини нищівного визиску українських природних багатств, зубожілість українського населення, грабіжництво в кожній галузі промисловості й сільського господарства, що довело населення України до крайнього зубожіння.

Автор у розділі про сільське господарство України, — найбільша частина книжки, — подає між іншим, що в 1950 р. Україна мусіла дати до московського центру 94,08 мільн. центнерів збіжжя (1 центнер — 220,46 кан. фунтів. Ред.), що становило 40% всього збору. У деяких роках Росія забирала й 50% збору. Коштом господарства України, Москва розбудовує свою промисловість, вивозячи з України на свої терени сирівці, щоб унеможливити розвиток промисловости України. Наприклад, з 70 млн. тонн вугілля, видобутого в Донбасі, Україні залишають 1,3%. Щодо розподілу бюджету, то для України виділяється лише 2-4%, хоч питома вага України в системі СРСР становить від 20-50%. Під час другої світової війни Україна зазнала найбільше втрат, яких Москва ніколи не поповнить. З самого Києва вивезено тоді за Урал 250.000 тягарових авт. По містах знищено 22 млн. кв. метрів житлової площі, зруйновано 31.850 промислових підприємств, 1.135 шахт, 3.000 нафтових шибів, 61 великих електрівень, у тому числі Дніпрельстан, 37 металюрґійних фабрик, 62 доменні печі, 749 металюрґійних фабрик та багато інших промислових споруд, що годі їх вичислити в рецензії, а які читач знайде в цій цінній книжці.

Видання такої книжки КУК-ом треба щиро вітати і було б дуже бажаним, щоб ця книжка знайшла собі місце не тільки серед загалу українського громадянства, але в усіх бібліотеках, а також у перекладі на англійську мову.

Зосим Дончук

ЯК ВИХОВУВАТИ ДІТВОРУ ТА МОЛОДЬ. Методичні поради та програми українознавства для передшкілля, шкіл і доповняльних курсів для дорослих. Видання ЦПУЕН, Мюнхен, 1953, сторінок 59, брошурована вісімка.

Це нова збірна праця, котру зложили досвідчені педагоги-виховники Василь Данилишин, Софія Годованець, д-р Кирило Годованець, д-р Павло Кашинський, д-р Зиновій Лисько, Марія Панейко і Мирон Федусевич, під проводом д-ра Маркіяна Терлецького.

Спеціяльна комісія у складі проф. д-ра В. Плюща, проф. Ю. Бойка та проф. М. Самойловича, остаточно переглянула ці програми і в імені ЦПУЕН дала апробату на вихід у світ окремим виданням.

Книжка добре опрацьована. Пройшла вона через "фільтрацію" проф. Ю. Бойка, згідно правопису принятого в 1928 році на Всеукраїнській Правописній Нараді в Харкові.

Програми українознавства складено для шкільної та позашкільної освіти й виховування дітей, молоді, доросту та старших з поділом на чотири головні курси:

а) для дітей передшкільного віку, себто від 3 до 6 років життя;

б) для дітей шкільного віку, від 6 до 11 років життя;

в) для молоді, учнів, що ходить до загальноосвітньої середньої школи від 11 до 18 років життя, та

г) для старших осіб понад 20 років життя.

Завданням української еміґрації по всіх закутках світу є, щоб їхні діти попри державну мову вивчали також і рідну мову та докладно пізнали Україну, з якої вийшли їхні батьки або діди.

Маємо надію, що ця цінна праця висококваліфікованих педагогів у великій мірі допоможе тисячам розкинених по всьому світі працівників дитячих садків, початкових шкіл для молоді та дорослих, продовжувати їх важку і відповідальну працю, проти денаціоналізації наших дітей і молоді та скерувати на те, щоб виховати наше нове покоління в українському національному дусі, а у старших громадян збудить національну свідомість та зацікавити їх українською справою.

Віримо, що ця вартісна книжечка-порадник знайде належний відгук серед української еміґрації на чужині та виконає призначене завдання, яке поставило ЦПУЕН, видаючи її для користування вчителям-виховникам молодого покоління.

Микола Гаюк

Іван Манило, БАЙКАР (книга для вгіх і для нікого), з портретом автора, стор. 96+ 8, видання —???, Нью Йорк — Винніпеґ, 1953.

30-ліття видавничої діяльности Івана Тиктора (1923-1953), стор. 19, обкл. М. Левицького, видання Клюбу приятелів української книжки, Винніпеґ, Канада, 1953.

Олекса Запорізький, НОВІ БАЙКИ, стор. 136, видання — ???, Куритиба, Бразилія, 1953, друк: Друкарня Хліборобсько-освітнього Союзу, Куритиба.

ДМ. А. Николяк, КОРОТКИЙ ІСТОРИЧНИЙ НАРИС УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО ДОМУ В ТОРОНТО (З нагоди 35-літньої праці товариства), стор. 37, видання Укр. Нар. Дому, Торонто, 1953. Видання ілюстроване.

ЛОГОС, Богословський квартальник, т. IV, кн. 3, 1953, видання оо. Редептористів, Йорктон, Саск., Канада.

СМОЛОСКИП, журнал української молоді, ч. 12-1 (36-37), грудень-січень 1953-54 р., стор. 16, Париж, Франція. Це симпатичне видання крім своїх організаційних справ та інформацій подає цікаві відомості та твори письменників та діячів доби українського відродження. Від видання віє любов'ю до України та її замучених синів. На відміну від деяких інших молодечих видань такого типу, редакція "Смолоскипу" правильно розуміє добу нашого відродження, а відси й правильно інформує про цей період нашої історії своїх читачів.

ВІД АДМІНІСТРАЦІЇ

Доводимо до відома книгарні та кольпортерів, що книжечка **"ДВІ КАЗОЧКИ" цілком випродана і замовлень на неї більше не приймаємо.**

Також на викінченні (маємо ще пару десятків примірників) книжка **П. Волиняка "Кубань — земля українська, козача..."** Це єдина в нас книжка про Кубанщину в добу ліквідації українізації в цій області, тому радимо всім, хто цікавиться цією темою, вчасно замовити її.

КАНАДІЙСЬКА ВВІЧЛИВІСТЬ

В КАНАДІ НЕ П'ЄМО ТОСТІВ З ЖІНОЧОГО НІЧНОГО ЧЕРЕВИКА...

У РАННІЙ ВІКТОРІЯНСЬКІЙ ДОБІ БУЛО ЗВИЧАЄМ ПИТИ ЗА ЗДОРОВ'Я СВОЄЇ ДАМИ З ЇЇ ЧЕРЕВИКА. ЦЕЙ ЗВИЧАЙ ПОХОДИТЬ З МАДЯРЩИНИ, ДЕ МОЛОДИЙ ПИВ ЗА ЗДОРОВ'Я МОЛОДОЇ З ЇЇ ЧЕРЕВИКА. У КАНАДІ П'ЄМО ЗА ЗДОРОВ'Я ГОСТЕЙ АБО ОДИН ДРУГОГО НА ЗНАК ПОШАНИ, АЛЕ МИ П'ЄМО ЗІ ШКЛЯНКИ, А НЕ З ЧЕРЕВИКА.

ВИРАЗ "П'Ю ЗА ЗДОРОВ'Я" ПОХОДИТЬ З ТОГО, ЩО ГОСПОДАР ПИВ ПЕРШИЙ, У ДОКАЗ, ЩО ТРУНОК НЕ Є НЕБЕЗПЕЧНИЙ. У КАНАДІ ПРИ ТОСТАХ НА ЗНАК ПОШАНИ ВСТАЄМО, А В ДАВНИНУ ТАКОЖ ВСТАВАЛИ, АЛЕ БІЛЬШЕ ТОМУ, ЩОБ НЕ ОДЕРЖАТИ НОЖА В СПИНУ.

У СТАРІЙ ГРЕЦІЇ, ВИПИВШИ ТОСТ, НІ ГОСПОДАР, НІ ГОСПОДИНЯ НЕ ПОВИННІ БУЛИ ВХОДИТИ У ВІТАЛЬНЮ РАНІШ ЗА СВОЇХ ГОСТЕЙ. У КАНАДІ Є ЗВИЧАЙ ГОСПОДАРЕВІ ВЕСТИ ПЕРЕД З ДАМОЮ, ЯКА МАЄ СИДІТИ ПО ЙОГО ПРАВИЦІ, А ГОСПОДИНЯ ЗАМИКАЄ ПОХОД З ЧОЛОВІКОМ ТІЄЇ ДАМИ.

